

”Mitä se minuus on?”
- toiminnallinen pienryhmäprojekti
Helsingin seudun Setassa

Salmi, Riina

Takkinen, Katri

Laurea-ammattikorkeakoulu
Tikkurila

”Mitä se minuus on?”
- toiminnallinen pienryhmäprojekti
Helsingin seudun Setassa

Salmi Riina
Takkinen Katri
Sosiaalialan Koulutusohjelma
Opinnäytetyö
Kesäkuu, 2011

Riina Salmi & Katri Takkinen

”Mitä se minuus on?” - toiminnallinen pienryhmäprojekti Helsingin seudun Setassa

Vuosi 2011

Sivumäärä 55

Opinnäytetyö on toteutettu yhteistyössä Helsingin seudun Seta ry:n kanssa. Järjestö toimii pääkaupunkiseudulla seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen yhteiskunnallisen aseman parantamiseksi. Tutkielman osana toteutettiin seksuaalivähemmistöille suunnattu toiminnallinen pienryhmäkokonaisuus keväällä 2011.

Tutkimuskohteena on ryhmään osallistuneiden henkilöiden kokemus omasta seksuaalisesta identiteetistään. Lisäksi tutkittiin, kuinka toimintaan osallistuminen auttaa ryhmäläisiä jäsentämään kuvaa omasta identiteetistään. Toiminnan tavoitteena oli antaa ryhmäläisille työkaluja ja toimintamalleja sen käsittelyyn. Ryhmätyöskentelyssä sovellettiin voimauttavan valokuvan menetelmää yhdessä toiminnallisten menetelmien kanssa.

Tutkielman aineisto kerättiin haastattelemalla ryhmään osallistuneita henkilöitä ennen aloitusta sekä projektin jälkeen. Haastattelut toteutettiin henkilökohtaisina teemahaastatteluinä, jotka nauhoitettiin. Lisäksi apuna käytettiin ryhmäläisiltä kerättyä kirjallista palautetta sekä ryhmäkertojen havainnointia.

Teoreettinen viitekehys koostuu seksuaalisuuden, ryhmäteorian ja toiminnallisten menetelmien teemoista. Toiminnallisten menetelmien yhteydessä käsitellään lisäksi voimaantumista, voimauttavaa valokuvaa sekä tarinallisia menetelmiä.

Ryhmään osallistui neljä henkilöä, jotka sitoutuivat reilun kuukauden ajan tiiviiseen työskentelyyn. Ryhmä kokoontui kaksi kertaa viikossa kahden viikon ajan, jonka jälkeen jokaisen kanssa kuvattiin erikseen henkilökohtaiset omakuvat. Ryhmäläiset olivat ulospäinsuuntautuneita henkilöitä, joilla oli jo valmiiksi vahva kuva omasta identiteetistään. Tutkielman tulokset osoittavat, että ryhmään osallistuminen vahvisti heidän käsityksiään omasta identiteetistään. Toiminnassa tärkeää oli vertaistuki sekä luottamuksellisen ja sitoutuneen ryhmän syntyminen. Osallistujille onnistuttiin luomaan foorumi, jossa oli mahdollisuus reflektoida ja jäsentää omaa identiteettiä. Osallistujat kokivat, että toiminta auttoi ymmärtämään, että minuus on sitä, mitä haluaa itse olla.

Asiasanat: seksuaalivähemmistöt, seksuaali-identiteetti, ryhmä, toiminnalliset menetelmät, voimauttava valokuva

Riina Salmi & Katri Takkinen

“What is selfhood?” - a functional in-group project in Helsinki Sexual Equality organization

Year	2011	Pages	55
------	------	-------	----

This thesis is a result of co-operation with Helsinki Sexual Equality (NGO). The organization aims for a society of equality and individual welfare that includes everyone, regardless of sexual orientation or gender identity in Helsinki metropolitan area. A functional in-group for sexual minorities was held in spring 2011 as a part of the thesis.

The objective of this thesis was to investigate the participators' experience of their sexual identity. It was also researched how the participating helped the group members to analyse the idea of their identity. The aim of the activity was to give tools and patterns to process identity. The group activity consisted of functional methods together with the application of empowering photography.

The material for the thesis was gathered by interviewing group members. Personal theme interviews were held before and after the activity. The interviews were recorded. Research methodology and written feedback were used as well.

The theoretical frame of reference contains the themes of sexuality, group theory and functional methods. In addition, empowering, empowering photography and story methods are presented in the functional methods section.

The group consisted of four persons. The activity was held twice a week within two weeks. After this the personal self-portraits were taken. The members of the group were extroverted people and they already had a strong picture of themselves. Based on the results, it can be stated that participation affirmed the idea of their identity. A confidential and committed group and peer support were important parts of the activity. A forum to reflect and analyze identity was developed for the participators. The activity helped them to understand that selfhood is what you want it to be.

Keywords: sexual minorities, sexual identity, group, functional methods, empowering photography

Sisällys

1. Johdanto.....	6
2. Seksuaalivähemmistöt.....	7
2.1. Seksuaalisuuden tasot ja itsensä määrittely	7
2.2. Ulostulo	7
3. Seksuaali-identiteetti	8
4. Ryhmä	9
5. Toiminnalliset menetelmät.....	10
5.1. Voimauttava valokuva	10
5.2. Tarinalliset menetelmät	12
6. Eettisyys ja asiakkaan kohtaaminen	13
7. Toteutus	14
7.1. Toimintaympäristö	14
7.2. Tavoitteet ja tutkimuskysymykset	15
7.3. Tutkimusmenetelmät.....	16
8. Toiminnan kuvaus & tulokset	17
8.1. Alkuhaastattelut.....	17
8.2. Toimintakerrat.....	20
8.2.1. Ensimmäinen toimintakerta	21
8.2.2. Toinen toimintakerta	22
8.2.3. Kolmas toimintakerta.....	24
8.2.4. Neljäs toimintakerta.....	26
8.2.5. Kuvaukset.....	27
8.2.6. Lopetuskerta	28
8.3. Kirjallinen palaute	28
8.4. Loppuhaastattelu.....	29
9. Johtopäätökset	33
9.1. Tavoitteet	33
9.2. Tutkimuskysymykset.....	34
9.2.1. Kuinka osallistujat kuvaavat identiteettiään?.....	35
9.2.2. Kuinka osallistujat kokivat toiminnan?	35
9.3. Toiminnan onnistuminen.....	36
9.4. Oma oppiminen.....	38
10. Pohdinta.....	38
Lähteet	40
Liitteet.....	44
Liite 1. Osallistujasopimus	45
Liite 2. Sopimus opinnäytetyöstä	46

Liite 3. Alkuhaastattelun kyselylomake	49
Liite 4. Mainos	50
Liite 5. Toiminnallisen osuuden alustava suunnitelma	51
Liite 6. Loppuhaastattelun kyselylomake	55

1. Johdanto

Seksuaalivähemmistöjen oikeudet ja tasa-vertaisuus ovat olleet mediassa viime aikoina paljon esillä. Kaikki sai alkunsa kesällä 2010 Pride-kulkueeseen kohdistuneesta kaasuiskusta ja vihamielisyys jatkui ilkivallantekoina Helsingin Seudun Setan ja Jyväskylän Setan toimistoihin (Setan tiedote 2010). Keskustelua käytiin syksyllä 2010 YLE:n kohutussa homoilta-keskustelussa ja se kärjistyi maaliskuussa 2011 kristillisten järjestöjen Älä alistu -kampanjan saamaan huomioon. Kampanjassa yritettiin kannustaa seksuaalivähemmistöön kuuluvia nuoria eheytymään homoseksuaalisuudesta ja vastustamaan yhteiskunnan yleistä mielipidettä. Nuoriso- ja opiskelijajärjestöt sekä Seta, Seksuaalinen tasavertaisuus ry, ottivat kantaa jokaisen oikeuteen olla oma itsensä ja määritellä identiteettinsä. Seksuaalinen suuntautuminen ei ole valinta, eikä sen muuttaminen ole tarpeellista tai edes mahdollista. Seksuaalivähemmistöön kuuluvat tarvitsevat tukea, jotta he voivat kokea olevansa yhdenvertaisia yhteiskunnassamme. (Setan kannanotto 2011a.)

Tästä ajankohtaisesta keskustelusta heräsi kiinnostus työstää opinnäytetyötä seksuaalivähemmistöön kuuluvien parissa. Toiminnalla haluamme osoittaa kantamme ja tukemme tasa-arvoisemman yhteiskunnan puolesta. Työharjoittelukontaktiemme kautta päädyimme toteuttamaan identiteettiä tukevan toiminnallisen valokuvaprojektin yhteistyössä Helsingin seudun Setan (HeSeta) kanssa. Järjestimme seksuaalivähemmistöön kuuluville suunnatun Kuka minä olen? -projektin osana HeSetan toimintaa. Projektissa tutkimme osallistujien kanssa heidän identiteettiään toiminnallisin menetelmin. Ohjasimme viiden kerran pienryhmäkokonaisuuden ja henkilökohtaisen valokuvatyöskentelyn. Projektin tuotoksena toteutettiin omakohtainen teksti ja valokuva, voimauttavan valokuvan menetelmää soveltaen.

Toimintamme tavoitteena oli herättää ajatuksia omasta identiteetistä ja sen jäsentämisestä sekä antaa kokemus valokuvatyöskentelystä. HeSetalta toivottiin toiminnallista ryhmää, johon olisi helppo lähteä mukaan ja joka tavoittaisi uusia asiakkaita. Samankaltainen projekti toteutettiin osana Riina Salmen työharjoittelua syksyllä 2010 ja se herätti paljon kiinnostusta, eivätkä kaikki halukkaat mahtuneet mukaan. Kehitimme toimintaa havaintojen ja saadun palautteen pohjalta. Tavoitteiden arvioimiseksi keräsimme aineistoa haastattelemalla osallistujat ennen toiminnan aloittamista, havainnoimalla toimintakertoja sekä loppuhaastattelun ja palautteen avulla.

Opinnäytetyössämme käsittelemme seksuaalivähemmistöön kuuluvien identiteetin kokemista. Työmme viitekehys koostuu identiteetin, seksuaalisuuden, ryhmän sekä toiminnallisten menetelmien teorioista.

2. Seksuaalivähemmistöt

Puhuttaessa seksuaalisesta suuntautumisesta puhutaan halusta ja halun kohteena olevan sukupuolesta. Heteroseksuaali kiinnostuu eri sukupuolta olevista, homoseksuaali samaa sukupuolta olevista ja biseksuaali sekä samaa että eri sukupuolta olevista ihmisistä. Homoseksuaalisista naisista on vakiintunut nimitys lesbo ja homoseksuaaleja miehiä kutsutaan usein homoiksi. (Lehtonen 1997: 22.)

2.1. Seksuaalisuuden tasot ja itsensä määrittely

Seksuaalisuus on monitasoinen ilmiö ja seksuaalisen suuntautumisen käsitteiden merkitys on yksilöllinen. Ihmiset antavat käsitteille erilaisia merkityksiä ja nimeävät itseään monin tavoin. Seksuaalisuuden tasoja voidaan ajatella olevan esimerkiksi seksuaaliset unet ja fantasiat, seksuaaliset halut ja tunteet, seksikäyttäytyminen sekä seksuaali-identiteettiin liittyvä elämäntapa. Useimmat ihmiset kokevat elämänsä aikana seksuaalisia tunteita, unia ja fantasioita samaa sukupuolta oleviin. Jonkin verran on myös ihmisiä, joilla on seksikokemuksia samaa sukupuolta olevien kanssa. Nämä ihmiset eivät kuitenkaan välttämättä määrittele itseään homo- tai biseksuaaleiksi. Vain osa, jolla on edellä mainittuja kokemuksia, rakentaa homo- tai biseksuaalisen identiteetin ja toteuttaa sitä elämäntapana. (Lehtonen 1997: 23-24.) Tutkimusten perusteella arvioidaan, että homoseksuaaleja olisi noin 5-10% väestöstä. Lukumäärää on vaikea määrittää, koska on hankalaa päätellä vastaavatko ihmiset identiteetin, kiintymyksen vai kokemustensa perusteella. (Vilkkä 2010: 57.) Moni haluaa jättää identiteettinsä myös avoimeksi tulevaisuutta varten, eikä halua lokeroida itseään tarkemmin (Lehtonen 1997: 25).

2.2. Ulostulo

Seksuaalivähemmistöistä puhuttaessa käytetään usein termejä *kaapissa oleminen*, jolla tarkoitetaan suuntautumisesta vaikenemista, ja *ulostulo*, eli suuntautumisesta kertomista. Ulostulolla on monia eri muotoja. Sillä voidaan tarkoittaa homoseksuaalisten tunteidensa tunnistamista ja hyväksymistä, eli ulostuloa itselle. Itsensä hyväksymisen jälkeen usein helpointa on tulla ulos samalla tavalla suuntautuneille ja parhaalle ystävälle. Yksi kriittinen kysymys identiteetin rakentumiselle on ulostulo vanhemmille. Esimerkiksi etnisiin vähemmistöihin kuuluvat saavat perheeltään tukea, mutta seksuaalivähemmistöillä vanhemmille kertominen saattaa olla uhka myönteiselle identiteetin kehittymiselle. Usein vanhemmilla on jo rakennettu tarina lapsen heteroseksuaalisesta elämästä ja ristiriita lapsen kokemuksesta voi aiheuttaa kriisin perheelle. Lapsi voi esimerkiksi kokea tuottavansa pettymyksen vanhemmille ja syyttää ristiriidoista itseään. Usein vanhemmille kerrotaankin vasta, kun omat tunteet ovat käsitelty ja

niille on saatu myönteistä tukea esimerkiksi parisuhteessa, vertaisryhmässä tai muissa itselleen tärkeissä ympäristöissä. Monille vanhempien hyväksyntä on tärkeä ja kaivattu kokemus. (Nissinen 2006: 139-140.)

Arkipäivän tilanteisiin sisältyy paljon oletuksia ja merkityksiä seksuaalisesta suuntautumisesta. Heteroseksuaalinen parisuhde ja sen tapahtumat (esimerkiksi häät) ovat tapahtumia, jotka tapahtuvat julkisissa tiloissa ja joista puhutaan julkisesti esimerkiksi työympäristössä. (Heikkinen 1997: 68.) Sosiaalisissa tilanteissa homo- tai biseksuaali joutuu jatkuvasti miettimään, kuinka antaa itseensä liitettävän heteroseksuaalisia olettamuksia. Ulostulo arjen tilanteissa voi olla homo- tai biseksuaalisuudesta suoraan kertomista, parisuhteesta kertomista tai epäsuoraa kertomista, jolloin ei aktiivisesti peitellä suuntautumista, mutta ei myöskään kertoa suoraan. Ulostulo on siis vaiheittainen ja jatkuva prosessi kaikissa arkielämän tilanteissa työpaikoilta vapaa-aikaan. (Nissinen 2006: 139-140.)

3. Seksuaali-identiteetti

Identiteetti on käsitteenä vaikea määritellä. Kiteytettynä se on ihmisen itsemäärittelyn kokonaisuus. Ihminen määrittelee, millainen hän on ollut, millainen hän on nyt ja millainen hän pyrkii olemaan. Identiteetti on siis jotakin menneisyyden ja tulevaisuuden välillä, nykyhetki mukaan luettuna. Identiteetti syntyy vuorovaikutuksessa sosiaalisen ympäristön ja yksilön välillä. (Oranen 1995, 8.) Identiteetti ja sen kehitys ei edellytä tietoisuutta omasta itsestä. Lapset identiteetti ja tietoisuus itsestä muodostuvat kokemusten perusteella ja vasta myöhemmin aikuistuuessa on ominaista olla tietoinen itsestään ja identiteetistään. (Vuorinen 1997, 49.)

Identiteetti voidaan jakaa sosiaaliseen (objektiiviseen) ja henkilökohtaiseen (subjektiiviseen) identiteettiin. (Nissinen 2006:137-138; Ronkainen 1997: 39.) Sosiaalinen identiteetti muodostuu mahdollisuudesta peilata ja samaistua erilaisiin ryhmiin ja sosiaalisiin luokkiin, kuten sukupuoleen, kansalaisuuteen ja ammattiin. Samaistumalla on tarkoitus löytää myönteisiä arvoja, joilla saa tukea merkittävästi itsetuntoon. Henkilökohtainen identiteetti määrittää oman erityisyyden ja ainutlaatuisuuden sekä tarpeen tulla kohdatuksi yksilönä. Identiteetti voidaan mieltää jatkumona, joka koostuu menneisyyden kokemuksista ja tulevaisuuden näkymistä, ja sillä on merkittävä vaikutus yksilön hyvinvointiin. (Nissinen 2006:137-138.)

Kulttuurilla on merkittävä vaikutus seksuaaliseen identiteettiin. Homoseksuaalisuus sosiaalisena identiteettinä on alkanut muodostua vasta 1900-luvulla ja ajan kuluessa tapahtuneet suuret muutokset näkyvät eri sukupolvien välillä. Heteroseksuaalisuutta on pidetty normina ja tästä poikkeavia rikollisina tai sairaina, josta on monille aiheutunut tarve samaistua ”normaa-

liksi”. Myöhemmin, kun seksuaalivähemmistöön kuulumisen on voitu nähdä myönteisenä identiteettinä, on myös heteroseksuaalisuutta alettu pitämään sosiaalisena identiteettinä. (Nissinen 2006: 138.)

Yhteiskunnan hetero-olettaus luo seksuaalivähemmistöön kuuluville itsensä hyväksymisen tarpeen. Kun oletetaan kaikkien olevan heteroseksuaaleja, syntyy automaattisesti tilanne, jossa muut seksuaaliset suuntautumiset koetaan poikkeavina tai vähemmän arvokkaina. Tunnistamalla eroottisten mieltymystensä kohdistuvan ainakin osittain omaa sukupuolta oleviin, yksilö hyväksyy itsensä ja tämän ominaisuuden osaksi identiteettiään. (Nissinen 2006: 138.) Mieltymysten tunnistaminen voi tapahtua minkä ikäisenä tahansa, mutta useimmin murrosiässä tai heti sen jälkeen. Kiinnostusta on saattanut olla jo aiemmin, mutta sitä ei olla välttämättä haluttu tai osata nimetä. (Lehtonen 1997: 24.) Mitä vahvempi identiteetti ja luottamus omiin tunteisiin on, sitä helpompi on hyväksyä kuuluvansa seksuaalivähemmistöön. (Nissinen 2006: 138.)

4. Ryhmä

Ryhmää määrittää, että ryhmän jäsenet tietävät, keitä ryhmään kuuluu. Ryhmän jäsen tiedostaa myös itse kuuluvansa tähän ryhmään. (Pennington 2005: 8.) Järjestämme toimintamme suljettuna ryhmänä, mikä tarkoittaa, että kokoontumiskerrat sekä ryhmän osallistujat ovat ennaltamääritellyjä, eikä uusia jäseniä oteta ryhmään, vaikka joku jättäytyisikin kesken pois (Kaukkila & Lehtonen 2008: 17).

Ryhmässä toimiminen ja yhteen kokoontuminen on luonnollista ihmisille. Ryhmässä on mahdollisuus jakaa kokemuksiaan ja saada vertaistukea. Jo pelkästään ryhmässä toimiminen opettaa ihmiselle paljon itsestään. Se voi antaa uusia näkökulmia itsestämme ja avartaa itsetuntemustamme. Itsensä tuntemalla ymmärtää myös muita paremmin. Yhdessä toimiessa oppii myös ilmaisemaan itseään paremmin sekä kuuntelemaan muita tarkemmin, jolloin vuorovaikutustaidot kehittyvät. (Kaukkila & Lehtonen 2008: 12.)

Ryhmällä voidaan sanoa olevan tiettyjä kehitysvaiheita, jotka ovat havaittavissa kaikissa ryhmissä. Aluksi ryhmä muotoutuu, määrittää tehtävänsä, tavoitteensa ja yhteiset sääntönsä. Uudessa ryhmässä ihmiset ovat usein varovaisia ja etäisiä sekä tukeutuvat ohjaajaan. Ryhmäläisten tutustuessa toisiinsa enemmän tulee usein kuherteluvaihe, jolloin jäsenten toiminta on rennompaa, he ovat kiinnostuneita toisistaan ja antavat myös enemmän itsestään. Ryhmäläiset ovat tällöin usein hyvin yksimielisiä kaikista ryhmää koskevista asioista. Kuhertelun loputtua ryhmä alkaa kiehua. Tällöin uskalletaan kommentoida ja olla erimieltä. Ryhmässä saatetaan myös kapinoida ja pohtia uudelleen ryhmän tehtävää sekä tavoitetta. Tämän vaiheen

jälkeen ryhmä usein tasoittuu ja alkaa taas toimia yhdessä. Ryhmäläiset ovat innokkaita, mutta uskaltavat esittää rakentavaa kritiikkiä. Näin ryhmän energia suuntautuu täysin tehtäviin ja tavoitteiden saavuttamiseen. Ryhmän toiminnan loppuessa tulee luopumisvaihe, jolloin tunteet voivat nousta pintaan. Ne voivat vaihdella helpotuksesta haikeuteen ja suruun. Eroahdistusta voi helpottaa tieto tulevasta tapaamisesta ja yhteydenpidon suunnittelemisen. (Kaukila & Lehtonen 2008: 25-26.) Koska meidän toiminnassamme ryhmällä on suhteellisen vähän tapaamiskertoja, kaikkia vaiheita ei välttämättä käydä läpi tai niitä ei pystytä erottamaan toisistaan selkeästi.

5. Toiminnalliset menetelmät

Taiteella on monenlaisia vaikutuksia ihmisen hyvinvointiin ja terveyteen erityisesti tarpeisiin vastaavana toimintamuotona. Taide voidaan nähdä ihmisen hyvinvoinnin lähteenä, sillä se on itsessään merkityksellistä ihmiselle. Taide auttaa jäsentämään ja ottamaan haltuun arkea ja se vaikuttaa hyvän elämän sosiaalisiin kokemuksiin. (Hyypä & Liikanen 2005: 113.) Taidetoiminta lähtee ihmisestä itsestään ja palvelee näin ihmisen luontaista tarvetta toteuttaa itseään ja arvojaan. Taidelähtöiset, toiminnalliset menetelmät antavat mahdollisuuden syventää toimintaa asiakkaiden kanssa ja ne tuovat erilaista näkökulmaa oman elämän tarkasteluun yksilönä ja osana yhteisöä. Ryhmätoiminnot panostavat toiminnallisuuteen, joka vahvistaa yhteisöllisyyttä ja osallisuutta. Näissä toiminnoissa tulosta tärkeämpi saavutus onkin yhteisen työskentelyprosessin toteuttaminen ja vuorovaikutuksen syntyminen. (Nietosvuori 2008: 140-141; von Brandenburg 2009: 49, 52.)

Tiina Pusan (2010: 12) mukaan taiteen käyttö vuorovaikutuksessa mahdollistaa ohjaajan ja asiakkaiden virittäytymisen yhteiselle aikataajuudelle. Luovuus antaa näin mahdollisuuden rakentaa omaa ilmaisua ja kommunikointia, joka auttaa saavuttamaan aidon ja rehellisen kohtaamisen toisen ihmisen välillä (Nietosvuori 2008: 140-141). Taidetoiminta voi lisätä hyvinvointia ottamalla käyttöön ihmisen uusia resursseja ja käyttämätöntä kapasiteettia (Hyypä & Liikanen 2005: 124). Toiminnalliset menetelmät auttavat yksilöä tarkastelemaan itseään ulkoapäin ja hän voi tunnistaa omia toimintamalleja seuratessaan ryhmässä tapahtuvaa toimintaa. Tämä auttaa yksilöä tutkimaan tarkemmin omaa toimintaansa. (Tarkiainen ja Salomäki 2005: 126.)

5.1. Voimauttava valokuva

Juha Siitosen (1999: 83) mukaan suomennos voimaantuminen vastaa parhaiten voimaantumisen prosessin luonnetta, joka lähtee ihmisestä itsestään. Voimaantuminen viittaa prosessiin, jossa

yksilön ja ryhmän mahdollisuudet vaikuttaa elämäntilanteen kannalta merkittäviin henkilökohtaisiin, sosiaalisiin, taloudellisiin ja poliittisiin voimiin vahvistuvat (Räsänen 2006: 79). Voimaantumisen ihmistä pidetään aktiivisena toimijana, joka asettaa elämässään päämääriä. Se on henkilökohtainen prosessi, mutta siihen vaikuttavat myös toiset ihmiset, olosuhteet ja sosiaaliset rakenteet. (Siitonen 1999: 117-118.) Yksi voimaantumisen pohja voi löytyä esimerkiksi sosiaalisia tavoitteita sisältävästä kulttuuritoiminnasta (Hyyppä & Liikanen 2005: 124).

Voimaantuakseen ihmisellä tulee olla valtaa itsensä ja elämän olosuhteittensa määrittelyyn. Yksilön kokemus omista mahdollisuuksistaan vaikuttaa olosuhteisiin, saavuttaa päämääriään ja saada enemmän valtaa elämässään ovat voimaantumisen keskeisiä osatekijöitä. Voimaantuminen vaikuttaa henkilökohtaisen hallinnantunteen vahvistumiseen suhteessa todellisuuteen. Ihminen tarvitsee tunteen siitä, että hän kykenee vaikuttamaan elämäänsä. (Räsänen 2006: 75, 79.) Minäkokemuksella on merkittävä osuus voimaantumisprosessissa. Ihminen arvioi omia voimavarojaan ja vertaa näitä tulevaisuuden odotuksiin. Minäkäsityksen kautta ihminen arvioi myös ympäristösuhdettaan. (Siitonen 1999: 130.)

Voimaantumisen ominaisuuksista ei voi laatia yleispätevää määritelmää, koska ne ilmenevät eri ihmisissä eri tavalla. Ominaisuudet voivat vaihdella jopa ympäristön ja ajankohdan mukaan. (Räsänen 2006: 100.) Voimaantumisen kannalta parhaimmat olosuhteet ovat sellaiset, joissa ihminen voi vapaasti toimia omien päämääriensä mukaisesti. Voimaantumista voidaan myös tukea, mutta toinen ihminen ei voi päättää toisen voimaantumisesta tai antaa toiselle voimaa. Viime kädessä voimaantuminen lähtee ihmisestä itsestään. (Siitonen 1999: 118, 121, 131.)

Voimauttava valokuva on taide- ja sosiaalikasvattaja Miina Savolaisen kehittämä terapeutisesti suuntautunut pedagoginen menetelmä. Se on saanut alkunsa vuonna 1998 alkaneesta Savolaisen toteuttamasta projektista lastensuojelussa. *Maailman ihanin tyttö* -projektin lähtökohtana oli huomio sosiaalityön riittämättömistä verbaalisista tavoista asiakkaan ja hoitajan välillä. Menetelmässä valokuvat ja valokuvaus toimivat välineinä voimaantumisprosessin aikaansaamiselle ja vuorovaikutussuhteiden parantamiseen yksilön ja erilaisten ryhmien kanssa toimiessa. Menetelmä perustuu voimaantumisen sisältöihin, mutta valokuva ei sellaisenaan ole voimauttava vaan se on osa koko voimaantumisprosessia. Voimauttavassa menetelmässä käytetään hyödyksi valokuvan toden ja ei-toden jännitettä. Pohjimmiltaan siinä on kysymys näkemisen ja katsomisen tavasta, ei varsinaisesta valokuvaamisesta. Se opettaa kohtaamaan asiakkaan, työtoverin tai läheisen dialogin kautta. (Savolainen 2009: 211- 214, 216, Voimauttava valokuva)

Yksi voimauttavan valokuvaustilanteen rakentumisen ehtoja on kuvaajan hyväksyvä katse. Kuvaaja näkee ihmisen tavalla, jota kuvattava ei voi nähdä ja tämän takia kuvassa oleva ihminen on riippuvainen kuvaajan katseesta. Ihmisillä on usein kokemuksia tilanteista, joissa kuvaaja käyttää yksipuolisesti valtaa eikä valokuvattava uskalla luottaa kuvaajaan. Ihminen ei välttämättä ole myöskään tottunut toisten katseisiin ja kuvaustilanne voi tämän vuoksi tuntua ahdistavalta. Nähdä tuloa voi kuvaustilanteessa tuoda suurta mielihyvää, jos sitä ei muualla elämässään ole saanut kokea. Voimauttavassa valokuvaamisessa kuvattava voi keskittyä kuuntelemaan omaa sisäistä maailmaansa ja jättää ulkoisen maailman, kuvan visuaalisen todellisuuden rakentamisen, kuvaajan silmien varaan. (Savolainen 2005: 145-146, 148.)

Toinen tärkeistä kokemuksista voimauttavassa prosessissa tapahtuu omakuvien avulla. Omakuvien kohtaaminen saattaa aluksi järkyttää ja niiden hyväksyminen saattaa vaatia vuosienkin prosessin. Omakuvaa ei välttämättä ole totuttu näkemään ja siihen saatetaan suhtautua häpeillen. Oman elämäntilanteen heitellessä omakuvan katsominen voi tuntua erityisen tuskalliselta, sillä tunteet heijastuvat kuvaan. Omakuva voi aiheuttaa pettymyksen, mikäli sen ilmeessä ja näköisyydessä ei tunnista omaa identiteettiään. Toisaalta ihminen näkee valokuvien kautta juuri sellaisia asioita, jotka ovat ajankohtaisia hänen henkilökohtaisessa kasvussaan. Lisäksi hänellä on lupa valita kuvista sellaiset, jotka ovat hänelle itselle tosia ja merkityksellisiä. (Savolainen 2005: 153-154, 156, 187; Savolainen 2008: 161.)

Voimauttava valokuva on menetelmä, jonka käyttö vaatii täydennyskoulutuksen ja oman kokemuksen valokuvatyöskentelystä. Olemme tutustuneet menetelmään osana sosionomiopintojemme kuvallisen ilmaisun kurssia, jonka yhteydessä osallistuimme Miina Savolaisen pitämään yhden päivän koulutukseen. Kurssi sisälsi myös menetelmää soveltavia harjoituksia, joissa saimme itse kokemuksen olla kuvattavana ja kuvaajana. Koska emme ole käyneet täydennyskoulutusta, sovelsimme lyhyen koulutuksen ja saatavissa olevan teorian pohjalta voimauttavan valokuvan menetelmää. Sovelsimme menetelmää käymällä toimintakerroilla läpi osallistujien kuvaushistoriaa ja lisäksi hyödynsimme niin sanottua albumityöskentelyä, jossa pyysimme heitä tuomaan tehtävänantoon liittyviä kuvia. Kuvaustilanteessa pyrimme purkamaan valokuvaamisen perinteisiä valtasuhteita ja antamaan kuvattavalle mahdollisimman paljon valtaa. Avaamme toiminnan kuvauksessa tarkemmin, millä tavalla sovelsimme menetelmää kuvaustyöskentelyssä.

5.2. Tarinalliset menetelmät

Tarinallisuus nähdään yhtenä sosiaalialan työmenetelmänä ja sitä käytetään erityisesti asiakas kohtaamisissa, sillä se rakentaa asiakkaan ja työntekijän välistä vuorovaikutusta. Työskentellessä toiminnallisten menetelmien parissa jokainen toimija rakentaa sekä omaa että ryh-

män tarinaa. Tarinoidessa tarkastellaan omia kokemuksia, jotka avaavat uusia näkökulmia ja auttavat toisen ihmisen ymmärtämisessä. Kirjoittaminen on yksi perinteisimpiä tarinan kertomisen tapoja. Siitä on usein apua, jos asian ilmaiseminen on vaikeaa puhumalla. (Nietosvuori 2008: 137-139)

Kirjoittamisen avulla yksilöllä on mahdollisuus jäsentää mielensä sisältöä. Kirjoitetut sanat kertovat jotakin menneisyydestä ja niihin voi tallentaa otettuja askeleita. Kirjoitettuna sanat ja asiat ovat painavampia, eivätkä ne huuhtoudu näkymättömiin. (Sandberg 1989: 21, 22.) Kirjoittaminen on myös tutustumista itseensä ja siitä saatu palaute on verrannollista palautteeksi itsetuntemukseen. Teksti voi toimia näin vuoropuhelun välineenä itsensä ja muiden välillä. (Murto 1995: 148.) Luovaa kirjoittamista voi verrata lapsuuden leikkiin. Leikissä tutkitaan outoja asioita turvallisella tavalla ja ne saadaan hallintaan uudelleen elämällä. Leikissä ollaan tosissaan, mutta tiedetään, ettei se ole todellisuutta. Se on todellisuudesta poimittujen ja tulkittujen aineiden ulottuvuus. (Sandberg 1989: 22.)

6. Eettisyys ja asiakkaan kohtaaminen

Sosiaalialalla eettinen toiminta lähtee asiakkaiden perusoikeudesta ihmisarvoiseen kohtaamiseen. Jokaisella asiakkaalla on itsemääräämisoikeus ja jokainen täysivaltainen on vastuussa omista valinnoistaan ja niiden seurauksista. Halusimme korostaa projektimme osallistuville heidän itsemäärittelyoikeuttaan sekä nähdä ja kunnioittaa jokaista sellaisena kuin he itse haluavat. Projektissa halusimme osallistaa asiakkaita rakentamaan kokonaisuutta nostamalla esiin heille tärkeitä teemoja. Oikeus tulla kohdatuksi kokonaisvaltaisesti oli yksi projektimme keskeisiä arvoja. Tavoitteenamme oli auttaa osallistujia pohtimaan ja jäsentämään identiteettiään kokonaisvaltaisesti. Keskeisimpiä oikeuksia asiakkaalle on oikeus yksityiseen. Projektissa se on erityisen tärkeää, koska käsitelimme henkilökohtaisia teemoja, esimerkiksi seksuaalisuutta. Korostimme osallistujille jo alkukeskusteluissa, että kirjoittaessamme opinnäytetyötämme, heitä suojaa täysi anonymiteetti. Osallistujilla oli myös oikeus itse päättää, millä tavoin he halusivat lopuksi esitellä projektin tuotoksia. Vaikka olimme suunnitelleet mahdollisuuden näyttelyyn, päätös sen järjestämisestä oli osallistujilla. (Sosiaalialan ammatilaisen eettiset ohjeet 2005: 8.) Halusimme kohdata tiedostaen jokaisen osallistujan persoonana ja kehollisena yksilönä. Kohtaaminen antoi näin tilaa yksilön omille käsityksille ja määrittelylle kehostaan, sukupuolestaan sekä seksuaalisuudestaan. (Vilkka 2010: 86-87.)

Ammattilaisen ja asiakkaan välillä on aina valtasuhteita. Vaikka valta saattaa työntekijästä tuntua vähäiseltä, se voi olla asiakkaalle erittäin merkityksellistä. (Sosiaalialan ammatilaisen eettiset ohjeet 2005: 12.) Huomioimme tämän myös menetelmiä valitessamme. Voimauttavan valokuvauksen yksi ominaisuus on purkaa perinteisiä valta-asetelmia kuvaajan ja kuvattavan

välillä. Tätä aspektia toimme esiin myös ryhmäkerroilla osallistamalla ryhmäläisiä ja purimme näin ohjaajien ja osallistujien välistä valta-asemaa.

Teimme jokaisen osallistujan kanssa kirjallisen sopimuksen (liite 1), jossa he antoivat luvan käyttää toiminnan aikana saatuja tuloksia osana opinnäytetyömme aineistoa. Kirjallinen suostumus toimi kuitenkin vain nimellisenä sopimuksena ja toimme osallistujille ilmi, että heillä on aina oma päättävä valta käytettävissä, mikäli haluavat lopettaa projektin kesken. Sopimuksen myötä annoimme kaikki oikeudet projektin aikana otetuista kuvista osallistujille. Emme siis säilyttäneet projektin loputtua kuvia tai käyttäneet niitä tutkielmassamme tai sen esittelyssä.

Tutkielmamme aihetta voidaan pitää erityisen henkilökohtaisena ja pyrimme suojelemaan osallistujien anonymiteettiä kaikin mahdollisin tavoin. Kuvien oikeuksien luovuttamisen lisäksi tuhosimme kaikki sopimukset ja haastattelunauhat sekä muun mahdollisen materiaalin projektin loputtua. Anonymiteettiä suojellaksemme emme myöskään ole erotelleet osallistujia ja heidän kommenttejaan tuloksissa, ettei ulkopuoliselle muodostu selkeää tai tunnistettavaa kuvaa jonkin osallistujan elämänvaiheista.

7. Toteutus

Tässä kappaleessa kerromme tarkemmin yhteistyöstä työelämän kanssa, esittelemme toiminnan tavoitteet ja määrittelemme tutkimuskysymykset. Lisäksi avaamme käyttämiämme tutkimusmenetelmiä.

7.1. Toimintaympäristö

Helsingin seudun Seta ry (HeSeta) on kansalaisjärjestö, jonka toiminnan tarkoituksena on parantaa seksuaali- sekä sukupuolivähemmistöjen kuuluvien asemaa yhteiskunnassa. Järjestö on perustettu vuonna 1990 ja se on valtakunnallisen Seta:n suurin jäsenjärjestö. (HeSeta 2007.)

HeSetan vakiintuneita toimintamuotoja ovat pääkaupunkiseudulle keskittynyt monipuolinen sosiaalipalvelutoiminta homo-, lesbo- ja biseksuaaleille sekä heidän läheisilleen, koulutus- ja tiedotustoiminta, yhteiskunnallinen vaikuttaminen sekä yhteistyö eri viranomaistahojen kanssa. Lisäksi sosiaalipalvelut tekevät yhteistyötä sukupuolta koskevissa asioissa Seta:n Transtukupuileiden kanssa. HeSetassa toimii useita avoimia vertaistukiryhmiä, joissa on mahdollisuus tutustua toisiin ihmisiin mukavassa ja päihteettömässä ympäristössä. Lisäksi toimitiloissa koontuu suljettuja ryhmiä, joihin otetaan uusia jäseniä 1-2 kertaa vuodessa. (HeSeta 2007.)

Riina Salmi suoritti työharjoittelun syksyllä 2010 HeSetassa, jonka pohjalta meillä oli opinnäytetyötämme varten valmis yhteistyökumppani. Hän ohjasi harjoittelunsa aikana samankaltaisen ryhmäkokonaisuuden, joka sai myönteistä palautetta niin ryhmäläisiltä kuin järjestöltäkin. Olimme ideointivaiheessa yhteydessä HeSetan sosiaalityöntekijään ja kysyimme mahdollisuutta ohjata opinnäytetyömme toiminnallinen osuus järjestön toiminnan alla. Teimme HeSetan kanssa yhteistyösopimuksen (liite 2), jossa määrittelimme yhteistyömme muodot. HeSeta tarjosi meille tilat, jossa toiminta toteutettiin sekä kustansi kahvitukset toimintakerroille ja materiaalimaksujen ylimenevän summan valokuvien teettämisestä.

HeSetan toimisto sijaitsee Helsingissä Suvilahden alueella vanhassa porttirakennuksessa. Toimistolla on kaksi ryhmätyötilaa, joista käytimme pääasiassa suurempaa. Tilat ovat pienet, mutta sopivat pienryhmätyöskentelyyn hyvin erityisesti kotoisuutensa vuoksi. Toimisto sijaitsee erinomaisella paikalla julkisten kulkuyhteyksien kannalta. Kalasataman metroasemalta kävelymatkaa kertyy 150 metriä.

7.2. Tavoitteet ja tutkimuskysymykset

Määrittelimme toimintaamme ohjaamaan tavoitteet, joiden toteutumista arvioimme johtopäätöksissä. Tavoitteenamme oli antaa ryhmäläisille työkaluja ja toimintamalleja käsitellä ja jäsentää identiteettiään. Halusimme myös antaa heille kokemuksen valokuvatyöskentelystä, joka antaa heille mahdollisuuden nähdä itsensä arvokkaana ja tärkeänä. Työelämän puolelta tavoitteeksi määriteltiin toiminnallisen ryhmän järjestäminen. Lisäksi oli toive, että toiminta olisi helposti lähestyttävää ja tavoittaisi esimerkiksi miehiä.

Oman oppimisemme tavoitteena oli saada kokemus toiminnan tutkimisesta ja sen vaikuttavuuden arvioinnista.

Tavoitteiden lisäksi halusimme määritellä tutkimuskysymykset, joiden avulla oli tarkoitus selvittää seksuaalivähemmistöön kuuluvien identiteetin kokemista ja järjestämämme toiminnan vaikutuksia. Muodostimme opinnäytetyömme tutkimuskysymyksiksi:

1. Kuinka toimintaan osallistuneet seksuaalivähemmistöön kuuluvat kuvaavat identiteettiään?
2. Kuinka osallistujat kokevat projektin toimintaan osallistumisen olevan apuna jäsentämään kuvaa omasta identiteetistään?

7.3. Tutkimusmenetelmät

Käytimme opinnäytetyössämme kvalitatiivista tutkimusmenetelmää, jolle on tyypillistä, että aineisto kootaan todellisissa tilanteissa (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2005: 155). Kvalitatiivisessa tutkimuksessa keskitytään usein pieneen määrään otoksia ja analysoidaan niitä mahdollisimman tehokkaasti. Aineisto toimii apuna tulkittaessa ymmärrettävää ilmiötä. (Eskola & Suoranta 2001: 18, 62.) Projektimme pienen ryhmäkoon vuoksi emme kokeneet, että tutkielmassa hyödynnettäviä tuloksia olisi tarve rajata. Haastatteluaineisto on aina konteksti- ja tilannesidonnaista. Ryhmäläiset saattavat puhua haastattelutilanteessa toisin kuin jossakin muussa tilanteessa, jolloin tuloksia ei pitäisi liikaa yleistää. (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2001: 194.) Tulokset eivät ole yleistettävissä koskemaan laajemmin seksuaalivähemmistöön kuuluvien kokemuksia, vaan tavoitteena on, että ne kertovat toiminnan onnistumisesta tämän otannan parissa.

Tutkielman päätutkimusaineisto kerättiin alkua- ja loppuhaastattelun sekä kirjallisen loppupalautteen avulla. Usean menetelmän käyttö tarkensi tutkielman validiutta eli pätevyyttä (Hirsjärvi ym. 2001: 215). Käytimme haastatteluista termiä keskustelu, koska emme halunneet korostaa ryhmäläisille tilanteiden olevan varsinaisia haastatteluja. Epäilimme haastattelutermin käytön mainoksessa karkottavan potentiaaliset osallistujat.

Haastattelut toteutettiin teemahaastatteluna, jonka apuna meillä oli haastattelurunko (liite 3). Teemahaastattelun etuna oli, että vastaaja pääsee puhumaan vapaamuotoisesti. Koska haastattelimme kaikki projektin osallistujat, teemahaastattelussa käytettävät teemat takasivat sen, että jokaisen haastateltavan kanssa puhuttiin keskimäärin samoista asioista. (Eskola & Suoranta 2001: 87.) Näin myös tulokset olivat enemmän yleistettävissä. Toisella meistä oli päävastuu haastattelijana ja toinen kirjasi vastaukset lomakepohjaan. Tarkemman aineiston saamiseksi nauhoitimme haastattelut. Purimme ne litteroimalla, jotta pystyimme palaamaan saatuun aineistoon helpommin, ja poimimaan osallistujien kommentteja tutkielmaamme.

Pyrimme alkuhaastattelun avulla kartoittamaan osallistujien motivaatiota sitoutua projektiin ja keräämään tutkimusaineistoa. Alkukeskustelut toteutettiin jokaisen osallistujan kanssa yksitellen ja niihin oli varattu aikaa 30 minuuttia. Lähestyimme teemaa erilaisin apukysymyksin, joiden tarkoitus oli selvittää, kuinka osallistujat määrittelevät seksuaali-identiteettinsä ja millaisissa tilanteissa se vaikuttaa heidän varmuuteensa. Haastattelujen avulla pyrimme saamaan vastauksia ensimmäiseen tutkimuskysymykseemme.

Toiminnan jälkeen keräämämme kirjallisen palautelomakkeen avulla halusimme palautetta toiminnan onnistumisesta. Loppuhaastatteluissa keskityimme enemmän osallistujien henkilökohtaisiin kokemuksiin projektin eri osa-alueista ja niiden vaikutuksista heidän ajatusmaail-

maansa. Kysyimme, mitä eri harjoitukset ovat merkinneet heille ja mitä he oppivat itsestään toiminnan aikana. Loppuhaastattelun avulla tarkoituksenamme oli saada vastauksia pääasiassa toiseen tutkimuskysymykseemme.

Käytimme haastatteluaineiston tukena ryhmäkertojen havainnointia, joista teimme jokaisen kerran jälkeen erilliset muistiinpanot. Parhaimmillaan havainnointi antaa suoraa tietoa yksilöiden toiminnasta ryhmässä ja syventää näin haastatteluista saatua aineistoa (Grönfors 2001: 129, Hirsjärvi ym. 2005: 202). Havaintoja kirjatessa on tärkeää pitää omat tulokset erillään havainnoista. Havainnointi menetelmänä tuskin häiritsi ryhmätilanteita, koska päätehtävämme oli ohjata ryhmän toimintaa ja olimme molemmat aina läsnä ryhmäkerroilla. (Hirsjärvi ym. 2005: 202.)

8. Toiminnan kuvaus & tulokset

Otimme projektiin viisi henkilöä ilmoittautumisjärjestyksessä. Kohdejoukkoa haettiin mainoksen avulla (liite 4). Projektia mainostettiin internetissä HeSetan verkko- ja Facebooksivuilla, SETAn Facebooksivulla, Ranneliike-keskustelufoorumilla sekä Sapfo-sähköpostilistalla, joka on suunnattu lesboudesta tai naisista kiinnostuneille naisille. Päädyimme HeSetan sosiaalityöntekijän ehdotuksesta laittamaan osallistumiselle materiaalimaksun, koska se sitouttaisi osallistujia paremmin projektiin. Materiaalimaksulla katettiin myös osa materiaalikuluista, jotka tulivat valokuvien suurennoksista. HeSeta kustansi loppuosan kustannuksista.

8.1. Alkuhaastattelut

Haastattelutilanne on erilaisten sosiaalisten tekijöiden määrittämä vuorovaikutustilanne, jossa myös haastattelupaikalla on merkitystä (Eskola & Vastamäki 2001: 27). Järjestimme alkuhaastattelut HeSetan toimistolla, koska samalla ryhmäläiset oppivat paikan sijainnin. Pieni ryhmätyöhuone takasi rauhallisen tilan, jossa haastattelut oli luonteva toteuttaa. Yhtä haastattelutilannetta hieman häiritsi sulakkeen palaminen, jonka vuoksi jouduimme toteuttamaan haastattelun normaalia pimeämmässä valaistuksessa. Haastateltava otti asian onneksi luontevasti ja huumorilla, joten tilanne ei päässyt häiritsemään varsinaisesti haastattelua. Esittelemme seuraavaksi alkuhaastattelut koottuina tuloksia.

Osallistujat saivat tietää projektista Sapfo-sähköpostilistan ja HeSetan internetsivujen kautta. Yksi osallistujista oli päätenyt HeSetan sivuille Ranneliike -sivustolla olevan mainoksen kautta.

Moni innostui lähtemään mukaan projektiin, koska heillä oli halu tutkia omaa identiteettiään. Yksi totesi, että itseään ei voi koskaan tuntea liian huonosti tai hyvin. Hän oli miettinyt ennen ryhmään tuloa, että vaikuttaisi mielenkiintoiselta tutkia minuuttaan. Toinen kertoi, että on tutkinut minuuttaan itsenäisesti jo 15 vuoden ajan ja on lopettamassa juuri pitkäaikaista terapiaa. Hän totesi, että projekti vaikuttaa hienolta tilaisuudelta päästä tekemään jotakin, sillä hän on aiemmin ilmaissut itseään sanallisesti. Yksi osallistujista kertoi, että hän oli luke-
nut ilmoittautumisen jo loppuneen, ja ajatelleen, että ei mahdu enää mukaan.

”Mietin yön yli, että lähetänpö kysymystä ’mahtuuko mukaan?’ ja päätin, että kyllä lähetän, on niin kiinnostava juttu.”

Kaksi mainitsi lähteneensä mukaan, koska he ovat kiinnostuneita valokuvauksesta ja erityisesti voimauttavasta valokuvasta. He olivat lukeneet aiheesta aiemmin ja kokivat menetelmän mielenkiintoiseksi. Vastauksista nousi esiin myös kiinnostus oman visuaalisuuden ja luovuuden käyttöön. Kaksi osallistujaa toivoi saavansa projektista käyttöönsä uusia menetelmiä, joita he pystyisivät hyödyntämään työssään. Usea osallistuja toivoi oppivansa tuntemaan itsensä paremmin.

”Toivoisin, että, en nyt tiiä mite se tulee käytännös toteutuu, mutta ehkä toivoisin, että oppis itestään jotai uutta tai oppis tuntee itteesä paremmin.”

Yksi osallistujista piti erityisesti siitä, että projekti toteutetaan ryhmämuotoisena toimintana ja pienessä ryhmässä. Hän toivoi, että muiden ryhmäläisten kokemukset avartaisivat hänen ajatteluaan identiteetistä ja siitä, kuinka fiksautunut se on. Hän lisäsi, että on mielenkiintoista miettiä, mitä identiteetti on, mitä se tarkoittaa ja miten sitä voi tutkia. Osallistuja kertoi, että käynyt yksilöterapiassa ja osallistuminen ryhmämuotoiseen toimintaan laajentaa sitä. Hän kertoi odottavansa projektilta ryhmätyöskentelyä, ajatusleikkiä ja -kehittelyä ja minäkuvan visualisoimista. Projekti oli myös ajankohtainen, koska hänen minäkuvansa on alkanut avartumaan.

”Nyt must tuntuu, et mä alan havahtua siihen, että mä voinkin ajatella, että mitä mä myös haluan olla.”

Yksi kertoi suhtautuvan projektiin hyvin avoimesti. Hän ei oleta, että ryhmään osallistuminen ratkaisisi hänen omia ongelmiaan, mutta epäili kuitenkin saavansa ryhmästä jotakin. Lisäksi

hän toivoi, että osallistuminen projektiin auttaisi selkiyttämään itsetuntemusta ja toisi elämään jotain uutta.

Kysyimme osallistujilta, kuinka he määrittelevät seksuaalisen suuntautumisensa. Kaksi osallistujaa määritteli itsensä homoseksuaaliksi. Toinen heistä koki vahvana erityisesti sen, että voi olla vapaasti homoseksuaali ja elää loppuelämänsä miesten kanssa. Kolmas osallistuja käytti termiä lesbo, joka merkitsee hänelle halua elää naisen kanssa ja rakastaa naista. Neljäs kuvasi suuntautumistaan ei-heteroksi.

”Ei-hetero on vaan, kuvastaa sitä, et en ole ehkä sitä mitä useimmat ovat, mut mä en halua itte kategorisoida itseäni johonki tiettyyn, koska mä huomaa, et myös mä muutun.”

Suurin osa osallistujista oli alkanut määritellä itsensä nykyisellä tavalla vasta aikuisiällä. Yksi osallistujista mainitsi, että on tiedostanut asian jo lapsuudestaan saakka, mutta on ollut avoin asian suhteen vasta muutaman vuoden ajan. Toinen kertoi, kuinka hän on joutunut vaimentamaan seksuaalisen suuntautumisensa aiemmassa parisuhteessa. Hän on aiemmin ollut naimisissa ja saanut lapsia, mutta kääntyi 6 vuotta sitten homoseksuaaliksi. Nyt hän on eroamassa pitkästä suhteesta miehen kanssa. Eräs osallistujista kertoi, että oli elänyt pitkään heterona, mutta ei pitänyt sitä lainkaan ongelmallisena. Hän alkoi määrittelemään itsensä lesboksi noin 27-vuotiaana, jonka hän koki aika myöhäiseksi vaiheeksi. Hän tiedosti nykyisen suuntautumisensa 22-vuotiaana ja on elänyt viimeiset 15 vuotta ei-heteron identiteetillä.

”Jossain vaihees mä aloin toivoo, et vitsi ku oisin lesbo, ku naisten kanssa mä tuun vaa nii hyvin toimeen.”

Lähes kaikki osallistujat kokivat, että heidän on helppo olla avoimia seksuaalisen suuntautumisensa kanssa lähes tilanteessa kuin tilanteessa. Yksi kertoi, että hän voi suudella kadulla välittämättä siitä, mitä muut ajattelevat. Toinen pohti avoimuuden syyn olevan siinä, että hän voi olla kiinnostunut sekä miehistä että naisista. Hän lisäsi, että hänelle ei tule enää mikään yllätyksenä. Yhden osallistujan mielestä on helppoa olla avoin ihmisten kanssa, jotka hyväksyvät hänen seksuaalisen suuntautumisensa tai todennäköisesti suhtautuisivat asiaan myönteisesti. Tällaisten ihmisten kanssa hänen ei tarvitse piilotella seksuaalista suuntautumistaan. Vastauksista ilmeni, ettei vieraiden ihmisten tarvitsekaan tietää asiasta, mutta ihmiset osaavat tarvittaessa päätellä. Seksuaalinen suuntautuminen oli usein lähipiirin tiedossa.

”Kun aloin liikkumaan miehen kanssa, kaikki oli aluksi vaikeaa. Esim. kun menin kauppaan ajattelin ’nyt joku näkee meidät’. Tänä päivänä en ajattele yhtään. Voin esim. suudella kadulla.”

Kaksi osallistujaa totesi, että heillä ei ole tilanteita, joissa olisivat epävarmoja seksuaalisen suuntautumisensa vuoksi. He pohtivat, että näin ei kuitenkaan ole aina ollut. Toinen heistä kertoi, kuinka hän koki identiteettikriisin huomattessaan kiinnostuvansa miehistä, vaikka hän identifioi itsensä lesboksi. Toinen taas mainitsi, että alkuun oli vaikeaa liikkua samaa sukupuolta olevan kanssa julkisesti, koska hän pelkäsi jonkun näkevän heidät yhdessä. Hän lisäsi, että jos joku asiakas, joka olettaa hänen olevan hetero, tulisi nyt johonkin intiimiin tilanteeseen, hän kokisi sen vaikeaksi.

”Tällaisissa tilanteissa voi tulla heikko hetki itselle, että menisin punaiseksi tai muuta.”

Yksi osallistuja kertoi, että saattaa toisinaan joutua tilanteeseen, jossa ei varmasti tiedä miten muut suhtautuvat seksuaalivähemmistöön kuuluvaan. Hän sanoi, että ei valehtelee asiasta, mutta saattaa jättää kertomatta, jos tuntuu, että se ei muutenkaan kuulu asiaan. Lisäksi voi olla tilanteita, joissa asia ei ole oleellinen, mutta se voisi vaikuttaa siihen, kuinka muut suhtautuvat häneen. Osallistuja pohti kysymystä myös hieman laajemmassa mittakaavassa:

”Esimerkiksi, kun matkustaa Kazakstaniin ja sit ei tiedä, et laitetaanko sinne, et ollaan naimisissa vai ollaanko vaan kavereita.”

Yksi osallistujista kertoi olevan epävarma sellaisten ihmisten (kaveri, läheinen) seurassa, jotka eivät tiedä hänen kuuluvan seksuaalivähemmistöön. Hän mainitsi viettävänsä aikaa paikassa, jossa törmää usein konservatiiviseen kristillisyyteen. Osallistuja kertoi olevansa tällaisissa tilanteissa ahdistunut ja ärsyyntynyt.

”Oishan se kivempi, jos ei tarteis esittää jotain.”

8.2. Toimintakerrat

Toteutimme neljä toimintakertaa kahden viikon aikana sekä yhden kerran valokuvauksen jälkeen. Syksyllä toteutetun toiminnanpalautteen pohjalta päädyimme tiiviiseen aikatauluun. Aiemmat osallistujat kokivat, että eivät saaneet toiminnasta irti kaikkea, koska ryhmäkertojen väli oli reilun viikon mittainen. Olimme suunnitelleet jokaiselle toimintakerralle oman

teeman. Keskityimme ensimmäisellä kerralla ryhmäytymiseen ja projektin toimintaperiaatteisiin. Toisella kerralla käsitelimme tunteiden jäsentämistä kirjoittamisen kautta. Samalla valmistauduimme oman tekstitutoksen kirjoittamiseen. Kolmannen kerran teemana olivat kuvat ja tunteiden välittäminen niiden avulla. Kuvausta edeltävällä toimintakerralla oiridumme seuraavan viikon henkilökohtaiseen valokuvaukseen sekä ohjeistimme kuvan pariksi tulevan tekstin kirjoittamista. Valokuvatyöskentelyn jälkeen kokoonnuimme ryhmän kanssa yhteen jakamaan kokemuksia prosessista. Keskustelimme myös mahdollisesta näyttelyn järjestämisestä. Näyttelyn tarkoituksena oli antaa mahdollisuus tuoda nähtäväksi projektin aikana toteutettu tuotospari, teksti ja valokuva.

Meidän oli jatkuvasti pohdittava omia työmenetelmiämme ja niiden tavoitteellisuutta, jotta pystyimme suunnittelemaan ryhmäkertojen sisältöä niin, että se palvelisi ryhmää kokonaisvaltaisesti (Nietosvuori 2008: 135). Tämän vuoksi päädyimme suunnittelemaan seuraavan kerran tarkan ohjelman aina toimintakertojen jälkeen (liite 5). Käytimme harjoituksissa paljon toiminnallisia menetelmiä, sillä niiden avulla käsiteltävät asiat oli helpompi ulkoistaa näkyviksi ja kuuluviksi (Kopakkala 2005: 182). Pidimme ryhmäkerroilla aina tietynlaista runkoa, jonka ympärille ohjelma suunniteltiin. Jaoimme vuorotellen päävastuuta harjoitusten vetämisessä. Aloitukset sisälsivät aina fiiliskierroksen, jossa ryhmäläiset saivat rauhassa kertoa, mistä kulloinkin tulivat ja millä mielin suhtautuivat siihen päivään ja toimintakertaan. Jokaisen tapaamiskerran alussa toistettavat rutiinit lisäsivät yleistä turvallisuutta ja aktiivista läsnäoloa ryhmässä (Kopakkala 2005: 184). Tämän lisäksi toiminta koostui virityksestä, varsinaisesta pääaiheesta sekä lopetuksesta, jossa ryhmäläisille annettiin vapaus kertoa, miltä harjoitukset tuntuivat. Toiminnan jälkeiselle pohdinnalle oli tärkeä varata aikaa, sillä toiminnan jälkeen asiat järjestyvät osallistujien mielessä aina uudelleen (Kopakkala 2005: 182).

8.2.1. Ensimmäinen toimintakerta

Ensimmäisen tapaamisen teema oli tutustuminen ja ryhmäytyminen, virittäytyminen projektiin ja oman itsensä määrittely. Ryhmäkertaan oli saapunut neljä osallistujaa. Yksi oli estynyt tulemaan sairauden takia. Toimintakerran alussa selvisi, että kaksi ryhmäläistä tunsivat toisensa entuudestaan ja he toivat tämän esiin koko ryhmälle.

Esittelimme alkuun lyhyesti projektia, josta jatkoimme esittely- ja fiiliskierroksella. Osallistujat saivat valita pöydältä mieleisen palan värillistä paperia ja kertoa sen avulla, mitä he ovat, mistä tulevat ja millainen olo heillä on aloittaa projekti. Otimme käyttöön värilliset paperit, koska koimme, että se toimii hyvin kertomisen tukena. Myös me ohjaajat valitsimme väripaperin ja kerroimme, mitä olemme.

Alussa oli tärkeää käydä läpi ryhmän toimintaperiaatteet eli aikataulu, tauot ja ryhmän luotamuksellisuus (Viitaniemi 2003: 15). Ohjeistimme osallistujia miettimään, mitä he toivoisivat projektin aikana ryhmältä ja ohjaajilta. He kirjoittivat toiveitaan lapuille ja keskustelivat niistä parin kanssa. Kävimme laput yksi kerrallaan läpi ja koostimme ne isolle paperille ryhmäsopimuksen muotoon. Kun saimme kaikki paperit liimattua, kävimme asiat vielä kertaalleen läpi ja mietimme, voimmeko kaikki yhtyä toiveisiin. Sitouduimme yhdessä ryhmäläisten kanssa noudattamaan ryhmäsopimusta ja laitoimme puumerkkimme paperiin.

Seuraavaksi ryhmäläiset saivat valita haluamansa värisen A4-kokoisen paperin, josta heidän oli tarkoitus repiä omakuva. Kuva sai olla mitä tahansa, mitä he itse halusivat, eikä sen tarvinnut olla esittävässä muodossa. Repimisen jälkeen jätimme kuvat vielä odottamaan ja kerroimme käyttävämme niitä vielä myöhemmin. Ominaisuusmarkkinaharjoituksessa jaoimme ryhmäläisille pieniä paperilappuja, joihin oli kirjoitettu erilaisia ominaisuuksia kuten rakastunut, iloinen, ahdistunut yms. Jokainen valitsi kuusi paperilappua tietämättä, mitä niissä lukee. Tämän jälkeen he saivat lukea, mitä lapuissa ja lukee, ja miettiä, sopivatko nämä ominaisuudet heille itselleen. Mikäli eivät, saivat he käydä kauppaa lapuista muiden ryhmäläisten kanssa. Vaihtoehtoisesti heille saattoi myös jäädä sellainen ominaisuus, joka ei kuvaa heitä lainkaan. Tärkeintä kuitenkin oli, että henkilö pystyi kertomaan ominaisuuksistaan lappujen avulla. Kävimme laput yksitellen läpi, jonka jälkeen ohjeistimme ryhmäläisiä kokoamaan oman paperin, joka koostuu ominaisuuslapuista ja revitystä omakuvasta. Kehotimme heitä miettimään, miten ominaisuudet vaikuttavat heihin eri tilanteissa. Kävimme yhdessä valmiit työt läpi.

Ohjeistimme lopuksi materiaalimaksujen maksamisesta ja kerroimme, että ensi viikon ryhmäkerralle he saisivat tuoda mukanaan kaksi kuvaa. Ensimmäinen kuva on sellainen, jossa he esiintyvät itse ja tuntevat olevansa siinä vahvoja. Toisessa kuvassa he eivät saisi esiintyä itse, vaan sen tulisi olla kuva, jossa he haluaisivat olla. Kuvan sai etsiä vaikka lehdistä, sen ei tarvinnut olla valokuva. Lopuksi kävimme vielä läpi fiiliskierroksen, mitä ensimmäisestä kerrasta jäi ja millä mielin he odottavat seuraavaa tapaamiskertaa. Yhden osallistujan puuttuminen vaikutti aikataulullisesti ja lopetimme kerran hieman aiottua aikaisemmin.

8.2.2. Toinen toimintakerta

Toisen tapaamiskerran teemaksi olimme määritelleet tutustumisen omaan itseensä kirjoittamisen avulla. Paikalla olivat samat henkilöt kuin ensimmäisellä kerralla, yksi ryhmäläinen oli edelleen sairaana. Aloitimme noin 10 minuuttia aikataulussa jäljessä, sillä odotimme yhtä ryhmäläistä saapuvaksi paikalle. Jouduimme pitämään tapaamisen HeSetan pienemmässä ryhmähuoneessa, sillä isompi huone oli varattu toisen ryhmän käyttöön. Aloitimme tapaamis-

kerran jakamalla ryhmäläisille paperia ja kynän. Kerroimme, että heillä on noin kaksi minuuttia aikaa kirjoittaa ajatuksen virtaa tämän päivän ajatuksista ja tapahtumista. Minuuttien tullessa täyteen kävimme läpi perinteisen fiiliskierroksen niin, että he saivat nostaa kirjoituksensa yhden sanan tai lauseen. Tämän jälkeen jaoimme ryhmäläisille paperin ja kaksi vapaavalintaista väriliitua. Tulisimme tänään käyttämään piirtämistä osana tehtäviä, joten halusimme tällä virityksellä saada aikaan rentoutta käden ja liidun välille. Ohjeistimme heitä sulkemaan silmänsä ja kuuntelemaan, minkälaista viivaa heidän ”oikea” kätensä haluaa paperille tehdä. Nyt ei ollut tarkoitus luoda mitään esittävää, vaan täyttää paperi sellaisella liidun jäljellä, mikä kädestä tuntui luontevalta piirtää. Jatkoimme harjoitusta ”väärällä” kädellä ja sitten molempien käsien kanssa saman aikaisesti piirtämällä.

Piirustusvirittelystä siirryimme mielipiderinkiin. Kerroimme väittämiä, joihin ryhmäläisten tuli ottaa kantaa näyttämällä peukaloa ylös- tai alaspäin. Halutessaan sai peukalon laittaa myös puoliväliin, mikäli väite oli huonosti aseteltu tai ryhmäläisellä ei ollut selkeää kantaa asiaan. Keskustelimme väittämistä aina mielipiteiden jälkeen. Kysyimme yleensä ääripäiden perustelut vastaukseensa, mutta huolehdimme samalla siitä, että kaikki pääsivät kertomaan oman mielipiteensä, mikäli halusivat. Väittämät olivat seuraavanlaisia:

- Kirkon tulisi vihkiä samaa sukupuolta olevia pareja.
- Seksuaalisen suuntautumisen näkee ulospäin.
- Seksuaalinen suuntautuminen voi vaihtua.
- Jokaisen seksuaalivähemmistöön kuuluvan tulee olla kaikille avoin suuntautumistaan.
- On oikein jättää korjaamatta työkaverin olettaamus puolison sukupuolesta.

Mielipideringin jälkeen ohjeistimme tehtävän, jonka tarkoitus oli koota ryhmäläisten omista kokemuksista yksi yhteinen, kuvitteellinen, henkilö. Jaoimme heille paperit, joissa jokaisessa oli aina oma otsikkonsa. Aiheet olivat lapsuus & nuoruus, koulutus & työ, perhe- & parisuhteet sekä vapaa-aika. Yksi paperi oli piirtämistä varten ja siihen oli kirjoitettu eri ruumiinosia. Ideana oli, että paperit kiertävät jokaisella ryhmäläisellä ja heillä on 30 sekuntia aikaa kirjoittaa jotain omasta itsestään paperille. Piirustuspaperin osuessa kohdalle, lisäävät he aina jonkun ruumiinosan kuvitteelliselle henkilölle. Pidensimme työstämisäikää muutaman kerran jälkeen minuuttiin, koska 30 sekuntia tuntui liian lyhyeltä ajalta. Kehotimme ryhmäläisiä lukemaan aina edellisen lauseen, jotta lopullisesti tekstistä tulisi edes hiukan yhteneväinen. Osa keskittyi tähän ohjeeseen liiaksikin ja koki tämän vuoksi tehtävän hieman vaikeana. Muutaman kierroksen jälkeen lopetimme kirjoittamisen ja jokainen sai lukea kohdalle osuneen paperin ääneen. Yhdelle ryhmäläiselle jäi tehtäväksi esitellä yhteinen piirroshahmo toisille.

Tämän jälkeen teimme mielikuvaharjoituksen, jonka tarkoituksena oli orientoida ryhmäläisiä seuraavaan tehtävään. Kehotimme heitä sulkemaan silmänsä ja miettimään, minkälaista heidän elämänsä oli viisi vuotta sitten. Minkä ikäisiä he silloin olivat, millainen heidän elämäntilanteensa oli, opiskelivatko vai kävivätkö he töissä, missä he asuivat jne. Menneisyydestä siirrimme tulevaisuuteen ja kehotimme heitä pohtimaan itseään viiden vuoden kuluttua. Millaisia he ovat silloin, ovatko he muuttuneita, missä he asuvat ja mitä he tekevät?

Mielikuvaharjoituksesta jatkoimme kirjoitustehtävään. Jaoimme ryhmäläisille paperit ja kerroimme, että he saavat kirjoittaa kirjeen minälleen menneisyyteen ja tulevaisuuteen. Kehotimme heitä pohtimaan mitä he haluaisivat minälleen kertoa, millaisia neuvoja he antaisivat, mitä he haluaisivat kysyä tai mistä ehkä muistuttaa? Molempiin kirjoitustehtäviin oli varattu aikaa 10 minuuttia. Lopuksi jaoimme kokemuksia kirjeen kirjoittamisesta ja pohdimme, oliko toista kirjettä huomattavasti vaikeampi tai helpompi kirjoittaa? Halutessaan he saivat jakaa otteita kirjeistään muulle ryhmälle. Kirjetehtävä tuntui vaikuttavan moniin suuresti. Yksi ryhmäläinen totesi, ettei arvannut joutuvansa tänään pohtimaan viiden vuoden takaisin asioita. Yhtä lukuunottamatta kaikki kokivat, että tulevaisuuden minälle oli helpompi kirjoittaa. Kävimme lopuksi läpi, miltä tämän päivän ohjelma oli tuntunut ja muistutimme heitä tuomaan seuraavalla kerralla valokuvat mukanaan. Lisäksi sanoimme, että he voivat ottaa meihin yhteyttä, mikäli heitä jäi vaivaamaan jokin asia, josta he halusivat keskustella tämän kerran jälkeen.

8.2.3. Kolmas toimintakerta

Kolmannen kerran teemana oli tunteiden välittäminen kuvien avulla. Kahdella edellisellä kerralla poissa ollut ryhmäläinen olisi päässyt tänään mukaan, mutta hän olisi saapunut myöhässä. Lisäksi häneltä uupui toinen kuvia, jota aioimme tänään työstää. Keskustelimme ohjaajien kesken asiasta ja päädyimme, että ryhmän kannalta on parempi, että häneltä jää projekti kesken. Häneltä oli jäänyt jo kaksi kertaa väliin ja tänään hän olisi saapunut kesken tapauksikerran. Projekti on niin lyhytkestoinen, että ryhmädynamiikka rikkoutuisi ja hänen olisi hankalampi päästä toimintaan mukaan. Lähetimme hänelle tekstiviestin ja myöhemmin vielä sähköpostin. Emme näin ollen myöskään käyttäneet hänen alkuhaastattelusta saatua materiaalia osana tutkimusaineistoa. Kerroimme asiasta perusteluineen myös ryhmälle ja osallistujat olivat päätöksestä kanssamme samaa mieltä. Osallistujat kokivat, että vieraan ihmisen tuleminen toimintaan mukaan olisi vaikuttanut negatiivisesti ryhmässä muodostuneeseen luottavaiseen ilmapiiriin. Ryhmä oli edennyt vaiheeseen, jossa osallistujat pystyivät avoimesti kertomaan itsestään, eivätkä he halunneet, että uuden ihmisen mukaan tuleminen vaarantaisi tätä (Kaukkila & Lehtonen 2008: 25-26).

Aloitimme tapaamiskerran fiiliskierroksella, jonka toteutimme tällä kertaa kuvakorttien avulla. Pöydällä oli kasa kuvia, joista ryhmäläiset saivat valita sellaisen, joka kuvasi heidän tämän hetkistä tunnettaan parhaiten. Kierroksen jälkeen he saivat valita vielä kaksi-neljä kuvaa lisää, ja pohtia, mitä tunteita he olivat tänään käyneet läpi sekä millaisia tilanteita niihin liittyi. Jatkoimme työskentelyä jakamalla kaikille kaksi A4-kokoista paperia, jotka tuli taittaa niin, että heillä oli käytössään yhteensä 12 ruutua. Luettelimme ääneen tunteita, joista he saivat piirtää aina yhteen ruutuun kuvan, joka heillä tuli kyseisestä tunteesta mieleen. Kuvan ei tarvinnut olla esittävä, vaan se sai olla myös symbolinen tai vaikka pelkkää viivaa. Tärkeintä oli tuottaa 30 sekunnissa sellainen kuva, joka heille tuli ensimmäisenä kyseisestä tunteesta mieleen. Tehtävän tarkoituksena oli pohtia tunteita intuitiivina. Tehtävä viritti myös spontaaniuteen, ja ohjeistimme, että heidän ei tarvitse keskittyä piirrosten visuaaliseen puoleen. Piirtämisen jälkeen luimme tunteet vielä kertaalleen, jotta ryhmäläiset saivat kirjoittaa tunteen kunkin kuvan kohdalle.

ilo	viha	hoiva
riippuvaisuus	rakkaus	pelko

toivo	epätoivo	vahvuus
turvallisuus	kipu	huumori

Kuvio 1.

Ryhmäläiset saivat jakaa kuviaan parin kanssa ja kertoa minkälaisia kuvia heillä tuli. Tämän jälkeen ohjeistimme heitä valitsemaan paperista kaksi tunnetta, joista toista on hankala ja toista helppo ilmaista. Nyt heidän tuli siis pohtia tunteiden ilmaisemista oikeassa elämässä. Valittuaan tunteet ryhmäläiset annoimme ohjeen kirjoittaa keskustelua näiden tunteiden välille. Aikaa oli varattu 10 minuuttia, jonka jälkeen kävimme tehtävän yhdessä läpi. Ryhmäläiset kertoivat toisilleen, mitä aiheita tunteet käsittelivät. Osa luki vuoropuhelun myös ääneen.

Jatkoimme tunteiden käsittelyä seuraavassa tehtävässä. Pyysimme ryhmäläisiä ottamaan esille kotona valitsemansa kuvan, jossa he kokevat olevansa vahvoja. Kaikki olivat muistaneet tuoda molemmat etukäteen ohjeistetut kuvat mukanaan. Kävimme kuvat läpi niin, että jokainen esitti vuorollaan kuvansa ja muut ryhmäläiset saivat ensin kertoa, mitä siinä näkevät. Tämän jälkeen kuvan omistaja sai perustella, miksi oli valinnut juuri tämän kuvan. Kyselimme lisäksi, muistavatko he millainen kuvanottohetki oli ja kuka kuvan on ottanut? Pohdimme kuvien yhteydessä myös yleisesti vahvuuden käsitettä, mitä on olla vahva ja milloin tällaista tunnetta tarvitsee. Jatkoimme kuvien käsittelyä ja siirryimme kuviin, jossa he haluaisivat olla. Jokainen esitteli valitsemansa kuvan ja kertoi, miksi oli valinnut juuri kyseisen kuvan. Esiitimme heille myös kysymyksen, mitä elementtejä tästä kuvasta he voisivat poimia omakuvaaan. Ennen loppufiiliskierrosta puhuimme tulevasta kuvauksesta ja sovimme alustavasti valokuvausajkoja. Kehotimme heitä miettimään minkälaisen tunnelman he haluavat kuvaan ja löytyykö heistä jokin puoli, mitä muut eivät ehkä normaalisti näe tai huomioi. Yksi ryhmäläisistä kysyi, mitä voimauttava valokuva merkitsee heille tässä projektissa. Kerroimme vielä tarkemmin menetelmän lähtökohdista ja että toimintaamme ohjasivat menetelmän keskeiset arvot.

8.2.4. Neljäs toimintakerta

Neljännän kerran teemaksi olimme nostaneet omakuvan suunnittelemisen ja ohjeistamisen tekstin luomiseen. Kaikki ryhmäläiset olivat paikalla ja aloitimme ryhmäkerran eriväristen muovailuvahojen kanssa. Kävimme fiiliskierroksen läpi niin, että he saivat muovailu massasta haluamansa asian ja kertoa sen avulla, mitä heille kuuluu. Jatkoimme muovailemista työstämällä asioita tai ihmisiä, joita he ovat tänään kohdanneet.

Olimme etukäteen valinneet taidekirjoista kaksi valokuvaa, joita tutkimme yksi kerrallaan. Analysoimme ryhmäläisten kanssa kuvia ja mietimme, mitä kaikkea niissä näkyy tai mitä on kenties rajattu kuvasta pois. Pohdimme myös kuvaajan ja kuvattavan suhdetta. Kirjasimme huomiot ylös ja luimme ne lopuksi yhtenä tarinana. Kuvien tarkoituksena oli virittää ryhmäläisiä tulkitsemaan kuvia ja sitä kautta miettimään omaa tulevaa kuvaansa myös katsojan kannalta.

Nyt halusimme heidän miettivän omaa suhdettaan valokuvaan ja kuvaamiseen. Ryhmäläiset saivat tehdä muistiinpanoja tai kirjoittaa paperille, onko heitä kuvattu paljon, milloin ja minkä verran, entä minkälaisia kuvia heistä on otettu. Onko sellaisia aikoja, jolloin kuvia ei ole otettu lainkaan tai aikoja, jolloin heitä on kuvattu enemmän? Miltä kuvattavana oleminen tuntuu heistä yleisesti? Entä miltä tuleva kuvaustilanne tuntuu tällä hetkellä? Kävimme tehtävän läpi ja jokainen sai kertoa kuvaushistoriastaan. Tämän jälkeen siirryimme pohtimaan

omakuva. Ryhmäläiset saivat laatia paperille alustavan suunnitelman kuvastaan. Heidän tuli miettiä minkälaisen tunnelman he kuvaan haluavat, minä vuorokauden aikana ja millaisessa paikassa kuva otetaan. Millä tavalla he haluavat olla kuvassa, millaiset vaatteet heillä on päällä ja näkykö kuvassa kenties jotain muuta heidän lisäksi? Minkälainen suhde kuvalla ja sen pariksi kirjoitettavalla tekstillä on? Kävimme läpi jokaisen suunnitelman ja muut saivat ehdottaa lisäyksiä ja antaa kommentteja. Sovimme tarkat aikataulut ja paikat, joissa tapamme kunkin ryhmäläisen kanssa. Ennen lopetusta muistutimme vielä tekstistä, joka heidän tulee tehdä omalla ajalla. Emme antaneet sille mitään tarkkoja ohjeita, vaan jokainen sai itse päättää tekeekö pidemmän tarinan vai vain muutaman lauseen mittaisen tekstin. Lopuksi kävimme nopean fiiliskierroksen, mitä heille jäi tästä kerrasta jäi käteen ja millä mielin he odottavat henkilökohtaista kuvausta. Lopetimme hieman aikataulusta jäljessä.

8.2.5. Kuvaukset

Valokuvaus oli osa henkilökohtaista identiteettityötä, jossa kuvattava oli pääosassa (Savolainen 2009: 223). Kuvattava sai itse määritellä, missä kuva otettiin, minkälaisia elementtejä siihen sisältyi ja minkälainen tunnelma kuvasta haluttiin välittyvän. Lupa keskittyä myönteisesti omaan itseensä pystyi synnyttämään kokemuksen oman luovuuden heräämisestä. Kun osallistujat aloittivat omakuvan suunnittelemisen, oli osalla vasta alustava idea tulevasta kuvastaan. Lähdimme kuitenkin kuvaamaan näistä lähtökohdista ja varsinainen viesti vahvistui usein vasta kuvausprosessin jälkeen, lopullista kuvaa valittaessa. Yksi luovan toiminnan tunnusmerkkejä onkin, ettei työskenneltäessä voi täysin tietää mitä tuleman pitää. Kuitenkin on tärkeää työstää juuri sitä teemaa, joka tuntuu sillä hetkellä merkitykselliseltä. (Savolainen 2009: 222.)

Alunperin meidän oli tarkoitus toteuttaa kuvaukset yhden viikon aikana. Jouduimme kuitenkin meistä johtumattomista syistä siirtämään yhden kuvauksen seuraavalle viikolle. Kuvaukset tapahtuivat jokaisen ryhmäläisen ennalta valitsemassa paikassa. Sääolosuhteiden vuoksi jouduimme siirtämään yhden kuvaustilanteen sisätiloihin, mutta kuvattava oli varautunut huonoon ilmaan ennalta ja miettinyt vaihtoehtoisen idean sisällä toteutettavaksi. Kuvaukset kestivät yhdestä kahteen tuntiin. Tilanteet olivat rentoja ja kuvattavat olivat yllättävän luontevia kameran edessä. Kuvaustilanteen valtasuhde oli kuvattavalla, jolla oli mahdollisuus määrittää millaisena hän haluaa itsensä nähdä (Savolainen 2009: 218). Yhdelle ryhmäläiselle toimmme enemmänkin kuvausassistentteina kuin ohjaajina, sillä hänellä oli vankka valokuvaustausta ja osaaminen. Annoimme ryhmäläiselle vapauden käsitellä itse kameraa, sillä hän halusi ottaa kuvat omalla kamerallaan. Siirsimme kuvat aina kuvaustilanteen jälkeen koneelle ja annoimme ne ryhmäläisille muistitikulla.

8.2.6. Lopetuskerta

Koimme ongelmalliseksi löytää kaikille sopivaa aikaa, jolloin myös HeSetan toimistolla olisi tilaa. Päädyimme yhden ryhmäläisen ehdotuksesta järjestämään viimeisen yhteisen tapaamisen hänen työpaikallaan. Paikka oli sijainniltaan sopiva, ja kaikille kävi, että tapaaminen tapahtuu normaalista poikkeavissa olosuhteissa. Aloitimme jälleen kerran hieman myöhässä, sillä odottelimme ryhmäläisiä saapuvaksi paikalle. Kävimme alkuun läpi, mitä kullekin kuuluu ja miltä tuntuu saapua viimeiseen tapaamiseen. Tämän jälkeen siirryimme kuvien käsittelyyn, jota monet kovasti odottivat. Kävimme kuvat yksitellen läpi. Kaikki eivät olleet vielä valinneet varsinaista kuvaa, joten pohdimme yhdessä ryhmän kanssa kuvien eri puolia. Muut saivat ensin kertoa, mitä he näkevät kuvassa ja millä lailla he tulkitsevat sitä. Tämän jälkeen kuvasa oleva sai kertoa omasta kuvastaan, kuvauspaikasta ja millainen kuvaustilanne oli. Jokainen luki kotona laatimansa tekstin ääneen ja muut saivat kommentoida sitä. Kun olimme katsooneet kaikkien kuvat läpi, mietimme yhdessä, haluavatko ryhmäläiset järjestää kuville näyttelyn. Ryhmä päättyi yhdessä ratkaisuun, ettei sellaista järjestetä. Kaikki eivät valinneet vielä varsinaista kuvaa, joten sovimme, että he lähettävät kuvat sähköpostitse jälkikäteen, jotta voimme teettää niistä suurennokset. Lopuksi kävimme viimeisen kerran fiiliskierroksen ja sovimme jokaisen kanssa erikseen käytävistä henkilökohtaisista loppukeskusteluista.

8.3. Kirjallinen palaute

Keräsimme osallistujilta kirjallisen palautelomakkeen, jolla pyrimme saamaan palautetta toiminnasta. Saimme palautteen kolmelta osallistujalta, joista yksi antoi sen suullisesti loppuhaastattelun yhteydessä. Alla palautelomakkeiden vastauksia kootusti.

Projekti vastasi pitkälti osallistujien odotuksia. Yksi osallistuja oli saanut haastattelusta kuvan, että projekti keskittyisi enemmän itsensä tutkisteluun, mutta lopputulos ei vienyt niin syvälle kuin hän oli alkuun ajatellut. Kuva ja teksti syntyivät ennakkokäsityksiä helpommin, joka oli yllättävää. Yksi osallistuja totesi, ettei hänellä ollut alkuun selkeitä ajatuksia projektista. Hän koki hämmentäväksi, että osallistujia oli loppujen lopuksi vain kolme hänen lisäkseen ja lisäksi yksi heistä oli hänelle hyvin läheinen ihminen. Ryhmässä olisi ollut kahden uuden sijasta neljä uutta ihmistä. Lisäksi kaksi osallistujaa oli miehiä ja hänestä tuntui, että miehen maailma on ollut hänestä erossa viime aikoina.

Vastauksista nousi positiivisia asioita erityisesti ryhmästä. Ryhmäkokoo oli sopiva ja oli hyvä, että ryhmä koostui erilaisista ihmisistä. Ryhmäläiset luottivat toisiinsa, minkä ansiosta kaikki-

en oli helppo keskustella ja jakaa henkilökohtaisia asioitaan. Onnistuneeksi asiaksi koettiin myös osallistujien sitoutuminen projektiin. Oli erityisen hienoa, että ryhmäläiset pääsivät kaikkina kertoina paikan päälle. Yhtenä osa-alueena toiminnan onnistumiseen vaikutti ryhmän sääntöjen kirjaaminen ensimmäisellä kerralla ylös. Kävimme tuolloin yhteisesti läpi, mitä osallistajat toivoivat ryhmältä.

Vastauksista ilmeni, että erilaiset luovat tavat tehdä harjoitteita olivat sellaisia, joita osa pystyisi itsekin käyttämään omassa ammatissaan. Vaikka valokuvatyöskentely oli tärkeä osa toimintaa, tärkeäksi koettiin myös se, että alussa teimme myös muunlaisia harjoituksia. Positiiviseksi asiaksi koettiin, että kaikki olivat lopulta kuviinsa tyytyväisiä. Myös ohjaajien huolellinen valmistautuminen tapaamisiin vaikutti omalta osaltaan toiminnan onnistumiseen.

Parantamisen varaa toiminnassa olisi ollut projektin pituuden suhteen. Projekti olisi toiminut hyvin pidempikestoisena, esimerkiksi kerran viikossa muutaman kuukauden ajan. Ryhmäkertoja olisi voinut olla enemmän, mutta myös tämän projektin keston ja tiiviyyteen oltiin tyytyväisiä. Vastauksista nousi esille parannusehdotuksia erityisesti valokuvaukseen liittyen. Tapaamisia olisi voinut olla useampi erityisesti ennen kuvausta. Kuvauspäivä tuli liian nopeasti ja oli liikaa erillään muusta toiminnasta. Tapaamiskerroilla olisi voinut olla enemmän valmistautumista valokuvaukseen, kun nyt toiminta keskittyi turhan paljon tavalliseen ryhmätoimintaan. Lisäksi valokuvausta olisi voinut sitoa enemmän muuhun toimintaan. Tapaamisilla kartoitettiin omia puolia ja omia tunteja, mutta ne liittyivät aina hyvin vahvasti siihen tapaamispäivään ja -kertaan. Lisäksi osallistuja olisi kaivannut, että sisältö olisi rakennettu niin, että ohjaajat olisivat kartoittaneet, mihin tehtävillä pyritään ja mikä niiden tarkoitus on. Tehtävien tarkoituksia olisi myös voinut avata enemmän. Osallistuja tosin totesi olevansa ihminen, joka haluaa aina yhdistää asiat.

Suurin osa mainitsi suosittelevansa projektia muillekin. Projekti koettiin mukavaksi ja toivottiin, että samanlainen toiminta jatkuisi HeSetalla. Myös tapaamisten sijaintipaikka sai positiivista palautetta. Yksi osallistujista totesi, että jatkossa kannattaisi ehkä lisätä mainontaa, jotta ryhmiin saataisiin osallistujia. Hän kertoi kaipaavansa ryhmäistuntoja, joissa keskusteltaisiin elämään liittyvistä asioista, mutta totesi, että Setalla taitaa olla ryhmiä juuri tähän tarkoitukseen. Vastauksissa kiitettiin ohjaajia toiminnan järjestämisestä.

8.4. Loppuhaastattelu

Suunnittelimme alunperin, että olisimme keränneet loppupalautteen kirjallisena. Huomasimme projektin edetessä, että tutkielman aineisto voi näin jäädä liian suppeaksi. Lisäksi emme olisi pystyneet kysymään vastauksiin tarkennuksia. Käytimme haastattelun pohjana ennalta suunniteltua lomaketta (liite 6). Loppuhaastatteluista kaksi toteutettiin HeSetan toimistolla, yksi lounaskahvilassa ja viimeinen haastateltavan kotona. Kahvilassa toteutetun haastattelun jouduimme tekemään pienen ajan sisällä, mikä varmasti vaikutti tuloksiin. Haastateltava oli kiireinen ja tämä oli ainut hänelle sopiva aika. Paikka saattoi myös vaikuttaa haastateltavan varmuuteen. Kotona toteutettu haastattelu antoi parhaimmat mahdollisuudet onnistumiseen, sillä tila oli henkilölle tuttu ja turvallinen. (Eskola & Vastamäki 2001: 28.) Seuraavaksi koonti loppuhaastatteluista saadusta aineistosta.

Tärkeiksi asioiksi nousi yhteisöllisyys ja ryhmässä toimiminen. Ryhmästä muodostui lyhyessä ajassa tiivis, ilmapiiri oli luotettava ja omista asioista kertominen oli luontevaa.

”Tää yhteisöllisyys ja näin lyhyes ajas meni näin hyvin, niin ku ni se on aika jännä juttu ja ihmiset avaa aika omia sisäisiä asioita ulos.”

Yksi osallistuja nosti tärkeimmäksi anniksi itsensä refleктоimisen ja omien asioidensa jäsentämisen.

”Varmaan semmonen itsensä reflektointi tai selvittäminen tai se että niinku käy itteensä läpi ja joutuu ehkä kirjottaa jotain asioita, tai miettii jotain konkreettista itestä tai kertoo muille ni samal ite myös itelleen käy läpi enemmän asioita itestään.”

Toinen koki tärkeäksi erilaiset tavat käyttää valokuvia ryhmien kanssa työskennellessä. Valokuvatyöskentelyn tuotoksena syntynyt omakuva koettiin tärkeäksi muistoksi.

”Mä olin miettiny et on nyt paljon vaihtoehtoja, niinku elämässä on aika monia, et haluunks mä nyt tällasen ja tällasen ja että mikä, jos on vaan yks kuva, ni miten siitä saa, tai se tuntu siltä, et jos mä nyt otan tän, ni oonks mä tyytyväinen, ja jos mä otan tän, ni mua harmittaa toi, mut loppujen lopuks tuli niin selkee kuva, et minkä mä haluan et se mä oon täysin 100% tyytyväinen siihen kuvaan.”

Enemmistö osallistujista mainitsi valokuvaustilanteen olleen miellyttävä ja rento. Tilanne oli mukava ja toi piristystä päivään. Lisäksi työskentely koettiin helpommaksi kuin ennakkoon oli ajateltu.

”No miulle se ei ehkä oo mikään, no siis se oli ihan mukava tilanne, mut siis jos kysytään myös painoarvoa ni, tai se ei oo päällimmäisenä mielessä.”

”Itselläni oli silloin hyvin stressaavaa, ja edelleen on monella tavalla, et siinä mielessä niin ku lähtökohta ei ollut hyvä, mut mä tulin hyvälle mielelle siitä, et niin ku päiväkohtaisestikin vaikutti.”

”Se oli niinku se oli paljon helpompi, kun mä kuvittelin, tai mä kuvittelin, et se on paljon vaikeempaa, se meni hirveen helposti, et tavallaan se aiheikin tuli itsestään.”

Osallistujista kaksi nosti esille oppineensa kuvaustilanteesta uutta. Toinen kertoi oppineensa, että haluaa elämäänsä lisää positiivisuutta. Toiselle taas uutta oli kuvaustilanteen valtasuhteiden purkaminen.

”Se et kuvaaja on just sillee, et se toinen on se, joka päättää, miten kuvataan, tuli just mietittyä niitä, et miten sen vois tehdä ja miten pitäis olla kuvaajana.”

Yksi osallistuja kertoi myös kuvaustilanteen ja lopputuloksen olleen erilainen kuin ajatteli. Hän kuitenkin koki olevansa silti tyytyväinen kuvaustilanteeseen ja kuvaan.

”Ehkä mä oisin halunnu enemmän kuvata sitä mun omaa sisäistä kaaosta, josta mä oon tulossa ulos pihalle, mut tää meni ihan hyvin tää kaapista ulostuleminen, tavallaan selkeempi.”

Tärkeiksi harjoituksiksi mainittiin hyvin erilaisia tehtäviä. Esimerkiksi tunnekuvien tekeminen ja tunteiden keskustelu koettiin hedelmällisimmäksi.

”Must se oli se kun piti valita ne kaks tunnetta ja piti pistää ne keskustele ne keskenänsä, se tota toimi ainakin omalla kohdallani, se pisti mut miettimään, et mikä on se vaikein ilmasta -- se oli täysin uus ajatus ja uus kuvio ja uus tapa mun ajatella, et mun omalla tunteella olisikin oma ääni. Mä oon kyl tehny selasta, et mun eri puolilla on eri ääni, mut mä en oo ikinä ajatellu, et tietyllä tunteella olis oma ääni. Et siitä tuli ihan uutta materiaalia mulle itselle, mut hyvin ymmärrettävää. Se oli tosi hauska, tai ei hauska pelkästään vaan antosa.”

Yksi osallistuja kertoi kertoi pitäneensä adjektiivimarkkinoista ja lopuksi kootun kollaasin tekemisestä, sekä kirjeiden kirjoittamisesta itselle, menneeseen ja tulevaan.

”Ehkä innoistuin siit kovasti, mis oli niit adjektiivejä, mistä käytiin vaihtokauppaa ja tehtiin kollaasi, ko sit tuli kauheen hyvä visio, kun tein sen talon, silloin mie ainakin olin, jess vähän tää on mukava ja hyvä juttu.”

”Ehkä ne kirjeen kirjottamiset, no ehkä niis joutu eniten miettii itestään semmosii, jotain semmosii tärkeit asioit itelle.”

Yksi osallistuja koki viimeisen tapaamisen ja yhteisen kuvien katsomisen hienona kokemukseksi.

”Must se kuvien katselu siin lopussa oli semmonen jotenkin hieno kokemus, tai et tuli jotenkin kivasti sitä erilaisuutta ilman, et olis ollu jotenkin sillee, et joku ois tai tuntu silti sillee et se oli kaikille mukava.”

Yksi osallistuja piti tärkeänä myös alussa tehtyä ryhmäsopimusta ja yhdessä sovittuja sääntöjä.

Vähemmän tärkeiksi tehtäviksi osallistujista kolme ei osannut nimetä mitään erityistä. Yksi osallistuja nosti esille neljännen kerran kuulumiskerroksella käytetyn muovailuvahatehtävän.

”Vähiten ehkä oli se muovailuvahajuttu, koska se jotenkin niinku yhdisty siihen, et mitä on tänään tapahtunu ja ku päiväs yleensä tapahtuu aika paljon sellasii käytännön asioita, ja sit siinä ei menty enempiä syvälle.”

Kysyimme osallistujilta, mitä eväitä he ovat saaneet toiminnasta jatkoa ajatellen. Kaksi osallistujaa kertoi saaneensa vinkkejä omaan työhönsä. Yksi osallistuja nosti esille positiivisuuden lisäämisen omaan elämäänsä.

”Alunperin mie olin ajatellu, et siit valokuvast silloin -- ni et siit tulee semmonen synkkä, tai minust tuntuu, et olin koko projektin ajan minul oli kaihoisia tai haikeita tai melankolisii ajatuksia, sitten ku se valokuvaustilanne ja se itse valokuva oli sillee ilosempi, ni sai miettimään omaa elämää tai minkä takii haluu elää tai olla semmonen kaihostelija. Mie toivosin, et täs oli semmost jotain positiivisuutta lisäävää.”

Toiminta selkeytti jo aiemmin mietittyjä ajatuksia. Uudenlainen toiminta todennäköisesti auttoi pääsemään vanhoista toimintatavoista irti.

”Ajatukset selkiytyi vaan emmä tiiä, tää asia ollu päässä ennemminkin mutta jotain selkeytystä siin on tapahtunu tai varmeutumista, -- kaavoihinkangistumisesta pitäis päästä irti se on se oikeestaan oikeestaan ne omat rajotukset tulee siitä, iso asia. Oon vasta alkutekijöissään.”

Toiminta auttoi ymmärtämään, että minuus ei ole vain sitä, mitä itse on, vaan myös sitä, mitä haluaa olla.

”Mitä se minuus on ja minkälaisia asioita mä haluun kantaa ehkä ylipäättänsä, mul on ollu tässä prosessissa jo vähän ennen ku tää alko, ni muuttunu se et miten minäkuva rakentuu, et mä oon ehkä aikasemmin ajatellu minkälainen mä oon -- mitä mä haluun tästä eteenpäin, et mussa on monia asioita, mut mitä mä haluun vahvistaa semmonen, hyvä vahvistava ja tätä asiaa edelleen avaava tekijä oli tää projekti.”

Kysyimme vielä halusivatko osallistujat lisätä jotain, mitä emme olleet kysyneet. Yksi vastaajista kertoi kokeneensa mielipideringissä, että toinen osallistuja tuomitsi hänen mielipiteensä:

”Minuu ärsytti sillan, ku oli se väittämäjuttu, mis oli se peukkujuttu, tai se et ku mä puhuin mun uskosta tai kirkontyöntekijyydestä ja minä sanoin, et minulle tää on tärkeä asia, kun miust tulee kirkon työntekijä, ja se (toinen osallistuja) sano, et kirkko on ihan syvältä.”

9. Johtopäätökset

Jäsentäessämme tuloksia, niistä nousi selkeästi kolme eri teemaa: tavoitteiden toteutuminen, vastaukset tutkimuskysymyksiin ja toiminnan onnistuminen. Käsitlemme alla johtopäätöksiä tämän jaon mukaisesti.

9.1. Tavoitteet

Toimintamme yksi tavoite oli antaa ryhmäläisille työkaluja ja toimintamalleja käsitellä ja jäsentää identiteettiään. Tuloksista kävi ilmi, että onnistuimme luomaan foorumin, jossa on

mahdollisuus reflektointiin ja asioiden jäsentämiseen. Ihminen peilaa jatkuvasti itseään toisten kautta sekä hakee suuntaa omalle toiminnalleen (Lahikainen 2010: 127-128). Vuorovaikutus toisten ihmisten kanssa antoi mahdollisuuden oman identiteetin muokkaamiseen (Lahikainen 2010: 89). Ryhmätoiminta selkeytti aiemmin mietittyjä ajatuksia omasta identiteetistään. Toiminta auttoi erityisesti ymmärtämään, että minuus lähtee ryhmäläisistä itsestään ja se on jotain, mitä he haluavat itse olla. Toiminnallinen ryhmämuoto selkeästi houkutteli ihmisiä osallistumaan ryhmäämme. Uudenlainen toimintamuoto auttoi parhaimmillaan pääsemään vanhoista toimintamalleista irti.

Yhtenä tavoitteena meillä oli HeSetan puolesta järjestää toimintaa, joka tavoittaisi myös miehiä. Ryhmäläisistä kaksi oli miehiä, joten tavoitteen voi sanoa onnistuneen. Kävimme toiminnan päätyttyä HeSetan sosiaalityöntekijän kanssa keskustelun, jossa kerroimme projektin onnistumisesta. Saimme toiminnan järjestämisestä kokonaisuutena hyvää palautetta ja meitä pyydettiin toteuttamaan samanlainen projekti syksyllä. Myös osallistujat toivat palautteessa esille, että voisivat suositella toimintaa muille kiinnostuneille.

Ryhmätoiminnan yksi tavoite oli antaa ryhmäläisille kokemus valokuvatyöskentelystä, joka antaisi heille mahdollisuuden nähdä itsensä arvokkaana ja tärkeänä. Valokuvaus nousi ryhmäläisille kuitenkin vähemmän tärkeäksi osaksi toimintaa, kuin mitä olimme etukäteen odottaneet. Kaikki ryhmäläiset kokivat työskentelyn miellyttävänä ja lisäksi kaksi heistä nosti asian tärkeäksi osaksi toimintaa. Kuvien käyttö auttoi selkeyttämään hajanaisia asioita ja niiden avulla ryhmäläiset pystyivät nostamaan näkyviksi teemoja, joita he halusivat vahvistaa itsessään (Savolainen 2008: 196-197). Tuloksista nousi uutena asiana esille kuvaustilanteen valtasuhteiden purkaminen. Kuvaus oli dialoginen vuorovaikutustilanne ryhmäläisen ja meidän välillä, jossa ohjat olivat kuvattavalla. Menetelmän luoja Miina Savolainen (2008: 197) kirjoittaa, että ihmisellä on oikeus valita, millaisilla kuvilla hän määrittelee itsensä. Vaikka ryhmäläiset eivät nostaneet valokuvatyöskentelyä kovin merkittäväksi projektin osa-alueeksi, koimme, että se omalla tavallaan tuki erinomaisesti ryhmäläisten henkilökohtaista identiteettityötä.

9.2. Tutkimuskysymykset

Halusimme selvittää tutkimuskysymyksien avulla osallistujien kokemuksia. Ensimmäisenä kysymyksenä meillä oli, kuinka osallistujat kuvaavat omaa identiteettiään. Tähän saimme vastauksia pääasiassa alkuhaastattelusta ja toimintakertojen havainnoinnista. Toisena kysymyksenä oli, kuinka osallistujat kokevat järjestämämme toiminnan apuna identiteettinsä jäsentämisessä. Vastauksia tähän kysymykseen saimme toiminnan havainnoinnista ja palautteesta sekä loppuhaastattelusta.

9.2.1. Kuinka osallistujat kuvaavat identiteettiään?

Kokoontuessamme ensimmäisellä kerralla ryhmäläiset nostivat esiin, että toimintamme oli houkutellut ihmisiä, joilla oli muitakin yhdistäviä piirteitä seksuaalivähemmistöön kuulumisen lisäksi. Osallistujat olivat kaikki ulospäinsuuntautuneita ja kokivat helpoksi olla avoimesti tuntemattomampien ihmisten seurassa. Heillä oli myös kiinnostus toisten kokemuksia kohtaan. Ihmisellä onkin luontainen tarve ymmärtää ja tulkita ympäristössään tapahtuvia asioita ja peilata näitä itseensä (Ahokas 2010: 187). Teimme myös havainnon, että kaikki osallistujat olivat käyneet läpi jo pidemmän ja jäsennellymmän prosessin oman seksuaalisen suuntautumisen määrittelyssä. Tätä he kuvasivat alkuhaastattelussa kysyessämme, mitä termiä he käyttävät seksuaalisesta suuntautumisestaan ja kuinka ovat siihen päätyneet. Vaikka useimmat osallistujat kokivat, että olivat järjestämämme toiminnan kautta saaneet jäseneltyä minuuttaan lisää, olisi projektista voinut mielestämme olla enemmän hyötyä sellaisille, joiden oma seksuaalinen identiteetti ei ole vielä niin selkeä. Tähän olisimme voineet vaikuttaa muotoilemalla mainoksen toisella tavalla ja markkinoimalla eri kanavia pitkin, esimerkiksi suoraan HeSetan ryhmille tai sosiaalityöntekijän kautta hänen asiakkailleen.

Kaikki osallistujat kokivat, että heidän oli helppo olla avoimia omasta seksuaalisesta suuntautumisestaan. Hankalat tilanteet liittyivät enemmän ulkopuolisiin tekijöihin. Osallistujat mainitsivat, että haluavat välttää turhaa kiistaa, eivätkä tuo seksuaalista suuntautumistaan esille tai edes välttämättä korjaa väärää olettamusta, jos kokevat, ettei se ole tilanteen kannalta olennaista. Näin he välttivät tilanteita, joissa epäilevät joutuvansa epäoikeudenmukaisesti kohdelluiksi. Esimerkkeinä terve itsesuojeluvaisto ulkomailla matkustaessa, kun ei tiedä kuinka maan kulttuuri reagoi homoseksuaalisuuteen. Myös työelämä koettiin hankalaksi ja henkilökohtaisella elämällä ei haluttu olevan vaikutusta siihen, miten tulisi kohdelluksi töissä. Monet seksuaalivähemmistöihin kuuluvat eivät koe, että seksuaaliseen suuntautumiseen liittyvät tekijät olisivat tärkeitä arjen työn kannalta (Lehtonen & Mustola 2004: 240).

9.2.2. Kuinka osallistujat kokivat toiminnan?

Toiminnassa erityisen keskeiseksi anniksi nousi ryhmän merkitys. Osa osallistujista oli maininnut ryhmässä toimimisen jo alkuhaastattelussa odotuksia kysyessämme. Tärkeää ryhmässä oli vertaistuki, omien kokemusten jakaminen ja muiden kokemuksista kuuleminen. Toimintaryhmämme voikin määritellä vertaisryhmäksi. Heillä on joku ennalta tiedetty yhdistävä tekijä, tässä tapauksessa seksuaalivähemmistöön kuuluminen. (Kaukkila & Lehtonen 2008: 18.)

Vertaistuen ja kokemusten jakamisen mahdollisti helposti syntynyt luottamuksellinen ilma-
piiri. Osallistujat kokivat ryhmän turvalliseksi ja sitoutuneeksi. Yksi ryhmäläisistä jopa kutsui
meidät tekemään loppuhaastattelun kotonaan, mikä kertoo hänen olleen luottavainen meihin
sekä sitoutunut haastatteluun (Eskola & Vastamäki 2001: 28). Tästä voi päätellä hänen olleen
sitoutunut vakavasti koko projektiin. Vaikka saimme palautetta niin sanotusta tavanomaisesta
ryhmätoiminnasta, millä tarkoitettiin joskus hitaasti asioihin etenemistä ja ajan antamista, oli
tämä varmasti hyötyä ryhmän luottamuksen muodostumisesta. Koimme, että tapaamiskerto-
jen rakenne loi turvallisuudentunnetta ja edisti ryhmätoimintaa. Vaikka ryhmäläiset tunsivat
toisensa, jokaiselle tuli antaa tilaa toimintakerran aluksi kertoa itsestään. Ryhmäläisiä autet-
tiin virittäytymään sopivaan tilaan, jotta toiminta oli ylipäättään mahdollista. (Kopakkala
2005: 184.)

Ryhmädynamiikkaan vaikutti, että kaksi osallistujaa olivat tuttuja keskenään. He olivat tul-
leet ryhmään tietämättä toistensa osallistumisesta. Saimme tietää tämän jo ensimmäisellä
kerralla, joten pystyimme huomioimaan tämän ryhmää havainnoidessamme. Toisensa tunte-
neet osallistujat eivät voineet olla täysin rauhassa niin avoimia kuin halusivat, vaan joutuivat
miettimään myös yhteistä historiaansa ja asioita, joita he pystyivät ryhmässä jakamaan. Em-
me kuitenkaan kokeneet, että tämä olisi vaikuttanut ryhmän toimintaan suuremmin, koska
osallistujat kuvaisivat ryhmän ilmapiiriä rennoksi ja luotettavaksi. Annoimme jokaiselle mah-
dollisuuden kertoa ajatuksistaan juuri sen verran kuin he itse halusivat. Tarkoituksenamme oli
kuitenkin herättää ajatuksia, vaikka kaikkia niitä ei jaettaisikaan ryhmän kesken.

Harjoitukset ja toimintakerrat koettiin hyvin yksilöllisesti. Loppuhaastatteluissa ei noussut
esiin mitään selkeää harjoitusta, jonka useampi olisi maininnut. Osa harjoituksista sai aikaan
ryhmän kesken jopa ristiriitaista reagoitua. Esimerkiksi yksi osallistuja kritisoi fiiliskierroksel-
la ryhmäsopimuksen tekoa tavalliseksi ja kyseenalaisti sen tarpeellisuuden, mutta toinen nosti
sen loppukeskusteluissa esille tärkeänä ja positiivisena. Huomasimme, että yleinen kokemus
ohjatuista ryhmistä vaikutti myös harjoitusten kokemiseen. Vähemmän ryhmässä käynyt sai
enemmän irti niin sanotuista perusharjoituksista ja ryhmää yhteen virittävistä harjoituksista.
Toiminnallisissa ryhmässä toistuu samat perusrakenteet, jotka olivat tuttuja enemmän ryhmis-
sä toimineille (Kopakkala 2005: 184).

9.3. Toiminnan onnistuminen

Konkreettista palautetta toiminnastamme saimme erityisesti palautelomakkeen kautta. Erityi-
sesti ryhmäkertoja toivottiin olevan enemmän. Tiedostimme, että toimintakokonaisuutemme
oli lyhyt, eikä siinä olisi aikaa kaivautua kovin syvälle omaan identiteettiin. Toimintamme

toimii varmasti enemmän ajatusten herättäjänä ja itsetutkiskelun alulle panijana, josta prosessi jatkuu ja kehittyy projektin vielä päätyttyäkin. Tästä syystä toiminta olisi voinut sopia paremmin henkilöille, jotka eivät ole vielä niin pitkällä oman identiteettinsä määrittelyssään, esimerkiksi nuorille.

Palautteessa nousi ristiriitaisena esiin valokuvatyöskentelyn linkittäminen alun ryhmäkertoihin. Tuloksissa ilmeni, että osa oli tyytyväisiä siihen, ettei valokuvauksen merkitystä korostettu liikaa ryhmäkerroilla, mutta osa myös kaipasi yhdistämistä enemmän näiden välillä. Osallistujat nostivat lisäksi esille voimauttavan valokuvan menetelmän merkityksen toiminnassamme. Vaikka kävimme alkukeskustelujen yhteydessä kaikkien kanssa henkilökohtaisesti, mitä voimauttava valokuvaus on, olisimme voineet ensimmäisen toimintakerran alussa käydä sitä vielä yhteisesti läpi. Näin kokonaisuus ja toiminnan arvomaailma olisi välittynyt osallistujille selkeämmin.

Osallistujat kokivat, että toiminnan onnistumiseen vaikutti positiivisesti meidän ohjaajien huolellinen valmistautuminen toimintakertoihin. Halusimme suunnitella toimintakerrat tarkasti juuri ennen tapaamista, jotta pystyimme havaintojemme pohjalta tehdä valintoja eri harjoitusten ja kokonaisuuksien välillä. Tämä mahdollisti ryhmäläisten erityispiirteiden huomioimisen ja sellaisten harjoitusten valitsemisen, joiden uskoimme sopivan heille parhaiten. Yhteistyömme työparina sujui hyvin ja se auttoi toimintakertojen suunnittelua ja ohjaamista. Saimme myös positiivista palautetta erilaisista, luovista tavoista käsitellä asioita. Erilaisten toiminnallisten menetelmien ja harjoitusten avulla saimme rakennettua vuorovaikutuksellisen yhteyden osallistujien kanssa ja pystyimme huomioimaan heidän subjektiivisuuden (Ruusunen 2005: 59).

Vaikka olimme valmistautuneet ohjaamiseen huolellisesti pohtimalla sosiaalialan ja ryhmän ohjaamisen eettisiä valintoja, tuli eteemme tilanteita, joita emme olleet osanneet odottaa. Emme olleet huomioineet, että osallistujat saattaisivat tuntea toisensa entuudestaan. Vaikka tämä ei vaikuttanutkaan suuremmin toimintaamme, olisi se jossain tapauksessa voinut hankaloittaa asioita paljonkin. Kirje-harjoitusta suunnitellessamme tiedostimme, että osallistujilla saattaa olla menneisyydessä asioita, joihin palaaminen voi herättää erilaisia tunteita. Erityisesti tässä tilanteessa, kun osallistujat tunsivat toisensa, on heillä saattanut olla yhteistä historiaa ajankohdassa, jota pyysimme muistelemaan. Vaikka tehtävä ja sen purku sujuivat hyvin, olisimme voineet vielä tarkemmin miettiä, kuinka olisimme toimineet, jos yllättäviä asioita olisi tullut esille. Osallistujat olivat kuitenkin avoimia toimintaa seuranneessa tunnelmaisissaan ja kertoivat kokemuksestaan. Pystyimme johdattamaan keskustelun yleisemmälle tasolle ja käymään läpi hedelmällisen loppukeskustelun. (Kopakkala 2005: 185.)

Viidennen osallistujan jääminen kesken pois aiheutti meille eettisiä valintatilanteita. Saimme tiedon hänen myöhästymisestään juuri ennen toimintakerran alkua ja jouduimme ratkaisuun tilanteen hyvin nopeasti. Päädyimme laittamaan tekstiviestillä päätöksemme, ettei hän voi jatkaa projektissa, ja selvittämään tarkempia syitä myöhemmin lähetetyssä sähköpostissa. Sen lisäksi, että uuden ihmisen mukaan tuleminen olisi vaikuttanut ryhmädynamiikkaan, olisi hänelle itselleen ollut vaikeaa päästä toimintaan mukaan. Kerroimme hänelle, ettemme myöskään tule käyttämään hänen alkuhaastatteluaan tutkimusaineistona.

9.4. Oma oppiminen

Oman oppimisemme tavoitteena oli saada kokemus toiminnan tutkimisesta ja sen vaikuttavuuden arvioinnista. Onnistuimme keräämään tutkimusaineistoa, jonka avulla pystyimme vastaamaan tutkimuskysymyksiin, arvioimaan tavoitteiden saavuttamista ja tekemään näistä johtopäätöksiä. Olisimme kuitenkin kaivanneet enemmän ohjausta toiminnallisen opinnäytetyön erityispiirteiden huomioimisessa.

Tutkimuskysymyksien määrittely osoittautui meille hankalaksi. Meidän täytyi kiinnittää paljon huomiota kysymysten sanamuotoihin, jotta pystyimme vastaamaan niihin ilman liikaa yleistämistä. Lopulta onnistuimme ohjaajan avustuksella määrittelemään kysymykset niin, että ne painottivat osallistujiemme kuvaamaa kokemusta.

Projekti olisi voinut olla pidempikestoisempi, jolloin se olisi palvellut paremmin ryhmäläisten tarpeita. Ryhmästä olisi tullut tiiviimpi ja osallistujat olisivat pystyneet syventymään enemmän minuuden tutkimiseen. Näin olisimme saavuttaneet paremmin tavoitteemme auttaa osallistujia jäsentämään omaa identiteettiä. Tällöin olisi myös ollut aikaa useamman kuvaidean toteuttamiseen. Lyhyessä projektissa aikaa vei paljon ryhmän aloitus, tutustuminen ja lopetus, jotka ovat tärkeitä osia ryhmädynamiikan kannalta. Pidemmässä projektissa olisi ollut enemmän aikaa syventyä toiminnan teemaan.

10. Pohdinta

Opinnäytetyöprosessimme aikana saimme mahdollisuuden tutustua pienen ryhmän kokemukseen omasta identiteetistään ja kuulumisesta seksuaalivähemmistöön. Asetuimme ryhmäläisten rinnalle etsimään yhdessä ratkaisumalleja ja uusia näkökulmia heidän elämäntilanteeseensa. Yksilön luottamusta omaan itseensä edesautettiin yhteisöllistä vuorovaikutussuhdetta tuemalla. Tavoitteena oli identiteetin ja elämäntilanteen aktiivinen parantaminen vuorovaikutuksessa ja yhteistyössä muiden kanssa. (Niemelä 2009: 13.)

Omakuvan hyväksyminen toimi metaforana itsensä hyväksymiselle. Omakuvien avulla ryhmäläiset pystyivät löytämään itsestään erilaisia puolia, tunteita ja persoonallisuudenpiirteitä. (Savolainen 2008: 178.) Seksuaalivähemmistöön kuuluvat joutuvat elämässään kokemaan, minkälaiseen muottiin heidän tulisi yhteiskunnassa mahtua. Omakuvien avulla halusimme antaa ryhmäläisillemme tilaisuuden kuvata itseään juuri heidän haluamallaan tavalla. Tavalla, jolla he toivoisivat tulevaisuutta nähdänsi. Valokuvat toimivat projektin yhtenä keinona saada ryhmäläisiä pohtimaan ja jäsentämään omaa todellisuuttaan (Savolainen 2009: 227).

Sopiessamme projektin uudelleen toteuttamisesta syksyllä 2011, aloimme pohtia, kuinka toimintaa voisi kehittää. Vaikka toiminta onnistui toteuttamassamme muodossa, koemme, että osallistujat voisivat saada siitä vielä enemmän irti, jos ryhmäläisiä yhdistäisi esimerkiksi samaan ikäryhmään kuuluminen. Nuoret, joiden identiteetin määrittelyprosessi ei vielä ole niin pitkällä, voisi toiminta tarjota myönteistä tukea sen jäsentämiseen. Tuoreen tutkimuksen mukaan nuoret kokevat helposti syrjintää kouluympäristöissä sukupuolen ja seksuaalisen suuntautumisen ilmaisun poiketessa valtavirrasta (Huotari, Törmä & Tuokkola 2011). Yhtä lailla toiminnasta voisi olla hyötyä seksuaalivähemmistöön kuuluville ikääntyneille. Jorma Hentilä toteaa Setan kannanotossa (2011b), että ikääntyneet joutuvat usein ”unohtamaan” oman seksuaalisen suuntautumisensa. Vanhustyössä vallitsee yhä useita stereotypioita, jotka ovat riippuvaisia yksittäisten työntekijöiden henkilökohtaisista asenteista. Järjestämäämme ryhmätoimintaa voisi keskittää positiivisen identiteetin vahvistamiseen ja sen ylläpitämiseen.

Sosionomiopinnoissamme olemme oppineet paljon luovista ja toiminnallisista menetelmistä. Toteuttamassamme projektissa olemme onnistuneet hyödyntämään oppimaamme ja luomaan toiminnallisen mallin identiteettiä tukevalle työskentelylle. Erityisesti kohdennettaessa toimintaa rajatummalle ryhmälle, uskomme, että tuloksia saadaan vielä enemmän. Sosionomiopinnot tarjoavat paljon tietoa erilaisista ilmaisun keinoista ja niitä tulee ennakkuulotomasti hyödyntää työelämässä (Ruusunen 2005: 60).

Lähteet

- Ahokas, M. 2010. Ryhmät ja niiden väliset suhteet. Teoksessa Suoninen, E., Pirttilä-Backman, A-M., Lahikainen A. R. & Ahokas, M. Arjen sosiaalipsykologia. Helsinki: WSOYpro.
- Eskola, J. & Suoranta, J. 2001. Johdatus laadulliseen tutkimukseen. Tampere: Vastapaino.
- Eskola, J. & Vastamäki, J. 2001. Teemahaastattelu: opit ja opetukset. Teoksessa Aaltola, J. & Valli, R. (toim.) Ikkunoita tutkimusmetodeihin - Metodien valinta ja aineistonkeruu: virikkeitä aloittelevalle tutkijalle. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Grönfors, M. 2001. Havaintojen teko aineistonkeräyksen menetelmänä. Teoksessa Aaltola, J. & Valli, R. (toim.) Ikkunoita tutkimusmetodeihin - Metodien valinta ja aineistonkeruu: virikkeitä aloittelevalle tutkijalle. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Hirsjärvi, S., Remes, P. & Sajavaara P. 2001. Tutki ja kirjoita. 6.-8. painos. Helsinki: Tammi.
- Hirsjärvi, S., Remes, P. & Sajavaara P. 2005. Tutki ja kirjoita. 11. painos. Helsinki: Tammi.
- Hyyppä, M.T. & Liikanen, H-L. 2005. Kulttuuri ja terveys. Helsinki: Edita Prima.
- Heikkinen, T. 1997. Homomiesten jokapäiväisen elämän rakentuminen tilassa. Teoksessa Lehtonen J., Nissinen J. & Socada M. (toim.) Hetero-olettamuksesta moninaisuuteen. Helsinki: Edita, 68-76.
- Kaukkila, V. & Lehtonen, E. 2008. Ryhmästä enemmän. Helsinki: SMS-tuotanto.
- Kopakkala, A. 2005. Porukka, jengi, tiimi - ryhmädynamiikka ja siihen vaikuttaminen. Helsinki: Edita Prima.
- Lahikainen, A. R. 2010. Minuuden sosiaalinen rakentuminen. Teoksessa Suoninen, E., Pirttilä-Backman, A-M., Lahikainen A. R. & Ahokas, M. Arjen sosiaalipsykologia. Helsinki: WSOYpro.
- Lehtonen, J. & Mustola, K. 2004. Seksuaalisuuden ja sukupuolen moninaisuus voimavaraksi. Teoksessa Lehtonen, J. & Mustola, K. (toim.) ”Eihän heterotkaan kerro...” Seksuaalisuuden ja sukupuolen rajankäyntiä työelämässä. Helsinki: Työministeriö.

Murto, P. 1995. Parantavat sanat - sanat parantavat. Teoksessa Ihanus, J. (toim.) *Vaieta vai sanoa? Kirjallisuusterapia kasvutyössä*. Saarijärvi: BTJ Kirjastopalvelu, 139-161.

Niemelä, J. 2009. Sosiaalisten mahdollisuuksien politiikat ja niihin liittyvän osaamisen kehittäminen. Teoksessa Viinamäki, L. (toim.) *Sosionomilta eivät hommat lopu - ammattikäytännöjen kehittäminen haasteena sosionomi AMK -tutkinnoissa*. Kemi: Kemi-Tornion ammattikorkeakoulu.

Nietovuori, L. 2008. Luovat ja toiminnalliset menetelmät sosionomin työssä. Teoksessa Viinamäki, L. (toim.) *14 puheenvuoroa sosionomien (AMK) asemasta Suomen hyvinvointiasiantuntijajärjestelmässä*. Kemi: Kemi-Tornion ammattikorkeakoulu, 135-142.

Nissinen, J. 2006. Seksuaalinen suuntautuminen. Teoksessa Apter D., Väisälä L. & Kaimola K. (toim.) *Seksuaalisuus*. Jyväskylä: Duodecim, 130-156.

Oranen, H. 1995. Lesboidentiteetti ja kristillisyys. SETA-julkaisu osa 7. Helsinki: Seksuaalinen Tasavertaisuus SETA.

Pennington, D. 2005. Pienryhmän sosiaalipsykologia. Helsinki: Gaudeamus.

Pusa, T. 2010. Taidelähtöinen vuorovaikutuksellisuus Active Art -työskentelyssä. Teoksessa Pusa, T. (toim.) *Kohtaamisen iloa! Active art -pilotoinnista Kohtaamistaide-erikoistumisopintoihin*. Laurea-ammattikorkeakoulun julkaisusarja C-15. Helsinki: Edita Prima, 10-17.

Ruusunen, T. 2005. Ilmaisulliset menetelmät - siltoja itseen ja toisiin. Teoksessa Ranne, K., Sankari, A., Rouhiainen-Valo, T. & Ruusunen, T. (toim.) *Sosiaalipedagoginen ammatillisuus - Madsenin kukasta toiminnan tulppaaniksi*. Pori: Satakunnan ammattikorkeakoulu.

Räsänen, J. 2006. Voimaantumisen mahdollistaminen ja ratkaisut. Järvenpää: Nupa express.

Ronkainen, S. 1997. Biseksuaalinen kokemus ja biseksuaalinen identiteetti. Teoksessa Lehtonen J., Nissinen J. & Socada M. (toim.) *Hetero-olettamuksesta moninaisuuteen*. Helsinki: Edita, 34-47.

Sandberg, J. 1989. Kantavat sanat. Teoksessa Ihanus, J. (toim.) *Kantavat sanat*. Lappeenranta: Etelä-Saimaan Kustannus, 21-27.

Savolainen, M. 2005. Maailman ihanin tyttö - voimauttava valokuva. Taideteollinen korkeakoulu. Taidekasvatuksen osasto.

Savolainen, M. 2008. Maailman ihanin tyttö - the loveliest girl in the world. Helsinki: Blink entertainment.

Savolainen, M. 2009. Voimauttava valokuva. Teoksessa Halkola, U., Mannermaa, L. Koffert, T. & Koulumäki, L. (toim.) Valokuvan terapeuttinen voima. Helsinki: Duodecim, 211-227.

Siitonen, J. 1999. Voimaantumisteorian perusteiden hahmottelua. Väitöskirja. Oulun opettajankoulutuslaitos. Oulu: Acta Universitatis Ouluensis e 37.

Sosiaalialan ammattilaisen eettiset ohjeet. Arki, arvot, elämä, etiikka. 2005. Helsinki: Sosiaalialan korkeakoulutettujen ammattijärjestö Talentia.

Tarkiainen, L. & Salomäki J. 2005. Toiminnalliset menetelmät uupuneiden kuntoutuksessa. Teoksessa Janhunen, T. & Sura, S. (toim.) Miten käytän toiminnallisia menetelmiä? Psykodraaman ohjaajat kertovat. Tampere: Resurssi.

Viitaniemi, S. 2003. Sanoista lohtu ja ilo. Teoksessa Vahala, H-M. (toim.) Elämän kevät - Luovuuden kautta kasvuun. Sininauhaliitto, 9-21.

Vilkka, H. 2005. Tutki ja kehitä. Helsinki: Tammi

Vilkka, H. 2010. Sukupuolen ja seksuaalisuuden kohtaaminen. Juva: PS-kustannus.

Vuorinen, R. 1997. Minän synty ja kehitys: ihmisen psyykkinen kehitys yli elämänkaaren. Porvoo: WSOY.

Painamattomat lähteet

Brandenburg von, C. 2009. Taiteen merkityksestä työhyvinvoinnin edistämisessä. Verkkolehti Synnyt 2/2009. Taidekasvatuksen tiedonala. Taideteollinen korkeakoulu, 47-58. Saatavana: http://arted.uiah.fi/synnyt/2_2009/cecilia_von_brandenburg.pdf [viitattu 24.2.2011]

Hesetan internetsivut. 2007. <http://www.heseta.fi/> [viitattu 8.3.2011]

Huotari, K., Törmä, S. & Tuokkola, K. 2011. Syrjintä koulutuksessa ja vapaa-ajalla: Erityistarkastelussa seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin kuuluvien nuorten syrjintäkokemukset toisen asteen oppilaitoksissa. Sisäasiainministeriön julkaisu.

[http://www.intermin.fi/intermin/biblio.nsf/1AA49B8E42CF8A85C2257854002B7550/\\$file/112011.pdf](http://www.intermin.fi/intermin/biblio.nsf/1AA49B8E42CF8A85C2257854002B7550/$file/112011.pdf) [viitattu 25.5.2011]

Sapfo-listan internetsivut. <http://www.sappho.net/sapfo/index.shtml> [viitattu 7.3.2011]

Setan kannanotto. 2011a. Jokainen on arvokas omana itsenään - seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin kuuluvat nuoret tarvitsevat myönteistä tukea.

<http://seta.fi/uutiset.php?aid=17584&k=16207> [viitattu 25.5.2011]

Setan kannanotto. 2011b. Moninaisuus otettava huomioon vanhusten sosiaali- ja terveystalouksissa. <http://www.seta.fi/uutiset.php?aid=17549&k=17166> [viitattu 25.5.2011]

Setan tiedote. 2010. Seta huolissaan toimintaansa kohdistuvan ilkeiden tekojen lisääntymisestä.

<http://www.seta.fi/uutiset.php?aid=17539&k=17166> [viitattu 25.5.2011]

Voimauttava valokuva. <http://www.voimauttavavalokuva.net/menetelma.htm> [viitattu 5.3.2011]

Liitteet

Liite 1. Osallistujasopimus

Liite 2. Sopimus opinnäytetyöstä

Liite 3. Alkuhaastattelun kyselylomake

Liite 4. Mainos

Liite 5. Toimintakerrat

Liite 6. Loppuhaastattelun kyselylomake

Liite 1. Osallistujasopimus

OSALLISTUJASOPIMUS

Kuulemani esittelyn jälkeen sitoudun osallistumaan Kuka minä olen? -
valokuvaprojektiin ja annan ohjaajille luvan käyttää projektin aikana saatuja tietoja
ja havaintoja opinnäytetyönsä aineistona. Tietoja käsitellään niin, että osallistujien
henkilöllisyyttä ei voida tunnistaa. Oikeudet projektin aikana otettuihin valokuviin on
kuvattavilla. Niitä ei tulla käyttämään missään ilman asianosaisen lupaa.

---

päivämäärä & paikka

---

allekirjoitus & nimenselvennys

Liite 2. Sopimus opinnäytetyöstä

SOPIMUS OPINNÄYTETYÖSTÄ

1. SOPIJAPUOLET JA YHTEYSTIEDOT

1.1 Opinnäytetyön tekijä(t) ja yhteystiedot

Katri Takkinen, katri.takkinen@laurea.fi

Riina Salmi, riina.salmi@laurea.fi

1.2 Työelämän yhteyshenkilö ja yhteystiedot

Helsingin Seudun Seta (HeSeta)

Katja Rajaniemi, katja.rajanemi@heseta.fi

2. OPINNÄYTETYÖ

2.1 Opinnäytetyön aihe ja tarkoitus ja jos on osa laajempaa hanketta, yhteys sen tavoitteisiin.

Opinnäytetyössämme tutkimme seksuaalivähemmistöön kuuluvien identiteetin kokemista. Keräämme tietoa kokoamalla pienryhmän, jonka jäseniä haastattemme ja jolle ohjaamme voimauttavan valokuvan metodia soveltaen toiminnallisen kokonaisuuden.

Tavoitteenamme on antaa ryhmäläisille työkaluja ja toimintamalleja käsitellä ja vahvistaa identiteettiä. Haluamme myös antaa heille kokemuksen valokuvaustyöskentelystä, joka antaa heille mahdollisuuden nähdä itsensä arvokkaana ja tärkeänä.

2.2 Opinnäytetyön toteutustapa

Toteutamme opinnäytetyömme yhteistyössä Helsingin Seudun Setan kanssa, jonka ryhmätarjontaan toimintamme sisällytetään. Projektin aikana on tarkoitus tuottaa teksti ja valokuva, jotka tukevat toisiaan. Sovellamme projektissamme voimauttavan valokuvan menetelmää.

2.3 Alustava aikataulu

Opinnäytetyön suunnitelman työstäminen: helmi-maaliskuu

Suunnitelman esittely: 14.3. klo 10

Toiminnallinen osuus: maaliskuu-huhtikuu

Tulosten analysointi ja kirjallisen osuuden työstäminen: toukokuu

Valmiin opinnäytetyön esittely: kesäkuun alku

Toiminnallinen osuus koostuu alkukeskusteluista, 4 ryhmäkerrasta, valokuva-työskentelystä, lopputapaamisesta ja näyttelystä.

Alkukeskustelut on tarkoitus aloittaa heti suunnitelmaseminaarin jälkeen, viikolla 11.

Ryhmätapaamiset toteutetaan kahden viikon aikana, 2krt/vk. Tämän jälkeen varaamme noin viikon aikaa yksilölliseen valokuvatyöskentelyyn. Valokuvatyöskentelyn jälkeen mahdollisimman pian on lopputapaaminen, mahdollisesti viikolla 15. Osallistujien halutessa järjestämme projektin lopuksi näyttelyn.

2.4 Miten tuloksia tullaan hyödyntämään

Projektista saatuja tuloksia tullaan hyödyntämään Katri Takkisen ja Riina Salmen opinnäytetyössä.

3. TYÖELÄMÄN YHTEISTYÖKUMPPANIN ROOLI OPINNÄYTETYÖSSÄ

Yhteistyökumppanina Helsingin Seudun Seta tarjoaa tilat ja materiaalit toiminnallisen osuuden toteuttamiseen sekä kustantaa yhden valokuvan teettämisen/ryhmäläinen.

Käytämme projektin mainostamiseen ja ryhmäläisten rekrytoimiseen HeSetan viestintäkanavia.

4. OPISKELIJAN VASTUUT

Sitoudumme toimimaan tutkimus- ja ammattieettisten periaatteiden mukaisesti. Sitoudumme pitämään luottamuksellisena tiedonhankinnan yhteydessä saamamme yksityishenkilöitä koskevat tiedot ja sellaiset asiakirjat ja aineistot, jotka pitää niiden luonteen ja niihin liittyvän ilmeisen salassapitointressin vuoksi ymmärtää luottamuksellisiksi.

Tätä sopimusta on tehty kolme samanlaista kappaletta, yksi kullekin sopijapuolelle.

Paikka ja päiväys

Katri Takkinen

Riina Salmi

HeSeta

Liite 3. Alkuhaastattelun kyselylomake

ALKUKESKUSTELUN KYSELYLOMAKE

1. Mistä sait tiedon projektista?

Mistä löysit mainoksen?

Kuka suositteli projektia sinulle?

2. Miksi lähdit mukaan projektiin?

3. Mitä odotat saavasi itsellesi projektista?

Onko sinulla erityisiä toiveita?

Tuleeko mieleesi jotakin, mitä haluaisit, että me ohjaajat huomioisimme erityisesti?

4. Kuinka määrittelet seksuaalisen suuntautumisesi?

Käytätkö jotakin termiä? Mitä? Miksi?

Mitä se sinulle tarkoittaa?

Vaihtelee se tilanteen ja ympäristön mukaan?

5. Milloin aloit määritellä itsesi näin?

Liittyikö siihen ristiriitoja?

6. Millaisissa tilanteissa olet varma itsestäsi?

Onko sinun helppo olla avoin seksuaalisesta suuntautumisestasi?

Millaisissa tilanteissa se on erityisen helppoa?

Millaisissa tilanteissa olet saanut myönteistä palautetta kertomastasi?

Miten vastapuolen reaktio/odottamasi reaktio vaikuttaa varmuuteesi?

7. Entä millaisissa epävarma?

Millaisissa tilanteissa sinun on erityisen vaikeaa olla avoin seksuaalisesta suuntautumisestasi?

Millaisissa tilanteissa olet saanut negatiivista palautetta kertomastasi?

Miten vastapuolen reaktio/odottamasi reaktio vaikuttaa epävarmuuteesi?

8. Millaisia ratkaisumalleja sinulla on hankalissa tilanteissa?

Miten toimit tilanteissa, joissa tulee puheeksi parisuhteeseen/seksuaaliseen suuntautumiseen liittyvät asiat?

Kuinka toimit edellisen kysymyksen tilanteissa?

Liite 4. Mainos

Kuka minä olen? -valokuvaprojekti

Oletko kiinnostunut tutkimaan minuuttasi ja identiteettisi eri puolia toiminnallisoin keinoin? Kuka minä olen? -valokuvaprojektissa käsitellään omaa identiteettiä valokuvan ja tarinanker-
ronnan avulla. Tarkoituksena on yhdessä osallistujien kesken pohtia minuuden eri puolia ja
osa-alueita. Projektin tuotoksena toteutetaan omakohtainen teksti ja valokuva, voimauttavan
valokuvan menetelmää soveltaen.

Projekti koostuu henkilökohtaisesta alkukeskustelusta, ryhmäkerroista ja yksilöllisestä valoku-
vatyöskentelystä sekä pienimuotoisesta valokuvanäyttelystä.

Alkukeskustelut järjestetään maaliskuussa viikolla 11.

Ryhmäkerrat ovat

ma 21.3. klo 17.30-19.30

ke 23.3.

ma 28.3.

to 31.3.

sekä lopputapaaminen viikolla 15.

Valokuvatyöskentely tapahtuu viikolla 14 erikseen sovittavina aikoina.

Osallistumisesta peritään materiaalimaksu, 5€ HeSetan jäsenille / 7€ ei-jäsenille.

Sinä seksuaalivähemmistöön kuuluva täysi-ikäinen henkilö, tartu rohkeasti tilaisuuteen, sillä
projektiin mahtuu mukaan vain viisi ensimmäistä! Valokuvat eivät tule julkiseen levitykseen.
Projekti on osa ohjaajien opinnäytetyötä luovien toimintojen sosionomiopinnoissa.
Vastaamme mielellämme lisäkysymyksiin.

Ystävällisin terveisin,

Riina Salmi (sosionomiopisk. / Laurea AMK)

Katri Takkinen (sosionomiopisk. / Laurea AMK, kuvataidekasvatuksen opisk. / TaiK)

Lisätietoja ja ilmoittautuminen sähköpostitse osoitteeseen: katri.takkinen (at) laurea.fi

Liite 5. Toiminnallisen osuuden alustava suunnitelma

1. kerta maanantaina 21.3.

Teemana: tutustuminen ja ryhmäytyminen, virittäytyminen projektiin, oman itsensä määrittely

Kahvit+

Fiilis-/esittelykierros, mistä tulee, mikä fiilis, käyttäen apuna värillisiä papereita.

Projektin esittelyä, materiaalimaksun maksamisesta sopiminen.

Ryhäsopimus, jokainen miettii itse lapuille, mitä toivoo, parin kanssa keskustellen, kootaan yhteen.

Oma kuva paperista repimällä

Ominaisuusmarkkinat

Oma paperi: oma kuva, markkinoiden laput, omien roolien pohdintaa, missä voin olla avoimesti ulkona kaapista.

Ohjeet oman kuvan tuomiselle, kuva jossa tunnen olevani vahva + kuva, jossa haluaisin olla

Loppufiilikset, mikä fiilis, mitä jäi käteen, millä mieli ensi kertaan.

TARVITAAN:

Värilliset paperit

Ominaisuusmarkkinalaput

Liimaa

Kyniä

Lisää paperia

2. kerta keskiviikkona 23.3.

Teemana: omaan itseensä tutustuminen kirjoittamalla

Kahvit+

Fiiliskierros ajatuksenvirtaa kirjoittamalla, josta nostetaan 1 sana- 1 lause.

Piirtämistä, väärä käsi, oikea käsi, molemmat kädet

Mielipiderinki peukulla

Yhteinen henkilö omista kokemuksista kiertäen ohjeiden perusteella, keskustelun kautta purkamista, tulevaisuus?

Mielikuvaharjoitus, menneisyys ja tulevaisuus

Kaksi kirjettä itselle, 5v sitten & 5v päästä, miltä tuntui?

Loppufiilikset.

VÄITTÄMÄT:

Kirkon tulisi vihkiä samaa sukupuolta olevia pareja.

Seksuaalisen suuntautumisen näkee ulospäin.

Seksuaalinen suuntautuminen voi vaihtua.

Jokaisen seksuaalivähemmistöön kuuluvan tulee olla kaikille avoin suuntautumisestaan.

On oikein jättää korjaamatta työkaverin olettaamus puolison sukupuolesta.

Kuvat/Tekstit:

kuva

silmät

kulmakarvat

nenä

suu

kasvot

korvat

hiukset

kaula

kädet

keskivartalo

jalat

vaatteet

lemmikki

mitä vain

mitä vain

lapsuus & nuoruus

koulutus & työ

perhe- ja parisuhteet

vapaa-aika

MIELIKUVAHARJOITUS

Kuvittele itseäsi 5 vuotta sitten: Minkä ikäinen olit? Millainen elämäntilanteesi oli? Opiskelitko tai kävitkö töissä? Missä asuit? Millaisia vaatteita käytit? Millaisista asioista haaveilit?

Viiden vuoden kuluttua: Millainen olo sinulla on nyt? Miltä näytät? Oletko muuttunut? Missä asut? Mitä teet?

Kirjeet:

Itselle 5v sitten: Mitä haluat kertoa? Millaisia neuvoja antaisit?

Itselle 5v kuluttua: Mitä haluaisit kysyä itseltäsi? Mistä asioista haluat muistuttaa?

3. kerta maanantaina 28.3.

Teemana: tunteiden välittäminen kuvien avulla

Kahvit+

Fiiliskierros kuvien avulla.

Mitä tunteita tänään käynyt läpi? Millaisia tilanteita niihin liittyi? 2-4 kuvaa

Tunteet pikakuvina, keskustelu valittujen tunteiden välillä, mitä keskustelu käsitteli

Omien kuvien käsittely. Valokuva, jossa tunnen olevani vahva.

Kuva, jossa haluaisin olla

Valokuvausaikojen sopiminen, kuvauksesta puhuminen.

Loppufiilikset.

PIKAKUVIEN TUNTEET:

Ilo, Viha, Hoiva, Riippuvaisuus, Rakkaus, Pelko,

Toivo, Epätoivo, Vahvuus, Turvallisuus, Kipu, Huumori

Valitse kaksi tunnetta, toinen, jota on helppo ilmaista, toinen, jota on hankala ilmaista. Jos mieleen tulee esimerkki, voit kertoa. Keskustelu tunteiden välillä.

KUVA, JOSSA OLEN VAHVA:

Muut kertoo ensin mitä näkee, sitten mitä itse tuntee.

Millainen oli kuvanottohetki? Kuka kuvan otti?

Mitä on olla vahva? Tarviiko olla vahva, milloin, miksi?

KUVA JOSSA HALUAISIN OLLA:

Miksi haluaisit olla?

Mitä elementtejä tästä kuvasta olisi mahdollista saada omaan kuvaa?

KUVA:

Onko joku puoli, mitä muut eivät näe/huomioi sinussa? Millaisen tunnelman haluat kuvaan?

4. kerta torstaina 31.3.

Teemana: omakuvan suunnitteleminen, ohjeistaminen tekstin luomiseen

Kahvit+

Fiiliskierros muovailuvahalla.

Lisää muovailuvahaa, mitä/minkälaisia ihmisiä/asioita on kohdannut?

Kuvasta tarina. Mitä kuvassa näkyy? Mitä kuvattava haluaa viestiä? Kuvaajan ja kuvattavan suhde.

Mindmap/teksti valokuva-historiasta.

Oman tekstin ja kuvan suunnittelu. Mindmap.

Aikataulujen tarkastaminen, paikkojen sopiminen tarkasti

Tekstin ohjeistus.

Loppufiilikset.

MINDMAP1

Onko minua kuvattu? Milloin, minkä verran, minkälaisia kuvia, minkälaista se on ollut? Onko aikoja, jolloin kuvia ei ole tai on enemmän? Onko joku tietty joka on ottanut esim lapsuudessa kuvia usein? Miltä minusta tuntuu olla kuvattavana? Miltä tuleva kuvaustilanne nyt tuntuu?

MINDMAP2

Kuva - Teksti, mikä näiden suhde?

Tunnelma, mikä vuorokaudenaika, paikka (millainen, missä), mitä kuvassa näkyy, rekvisiittaa, miten itse, mitä vaatteita

Viikolla 14 yksilöllistä valokuvatyöskentelyä

Aikataulut sovitaan henkilökohtaisesti jokaisen osallistujan kanssa.

Lopputapaaminen maanantai 11.4.

Fiiliskierros, matka tänne ilmaan piirtäen 10min

Katsotaan jokaisen kuvat yksitellen, muut kertoo ensin mitä näkee, sitten itse, kokemukset kuvaustilanteesta

Näyttelyn suunnittelu

Loppukeskusteluista sopiminen

Loppufiilikset

Liite 6. Loppuhaastattelun kyselylomake

LOPPUKESKUSTELU

Mikä on ollut projektissa tärkeintä sinulle? Miksi?

Miten koit henkilökohtaisen valokuvatyöskentelyn?

Mikä osa-alue tai harjoitus oli tärkein sinulle/mistä sait eniten irti? Miksi?

Mikä osa-alue tai harjoitus tuntui vähiten tärkeältä? Miksi?

Mitä eväitä olet saanut jatkoa ajatellen? Ammatillisesti/henkilökohtaisesti?